

Tarnowska, Maria

Materiały źródłowe archiwów państwowych województwa olsztyńskiego do dziejów Warmii i Mazur w latach 1945-1950

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 31-64

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Tarnowska

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH
WOJEWÓDZTWA OLSZTYŃSKIEGO
DO DZIEJÓW WARMII I MAZUR W LATACH 1945—1950

WSTĘP

Ostatnie lata przyniosły znaczną intensyfikację badań naukowych nad całokształtem odradzającej się państwowości polskiej na Warmii i Mazurach po zakończeniu II wojny światowej, co można stwierdzić na podstawie ewidencji tematów zgłoszonych w Pracowni Naukowej Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie. Przedmiotem badań są zagadnienia społeczno-polityczne, działalność towarzystw i stowarzyszeń, kształtowanie się administracji, odbudowa przemysłu, sprawy osiedleńcze, organizacja służby zdrowia, szkolnictwo, oświata rolnicza i oświata dorosłych.

Duże zainteresowanie badaczy historią najnowszą, głosy środowiska naukowego olsztyńskiego domagające się jak największej ilości informacji o zachowanej dokumentacji aktowej oraz zmiany zaistniałe w praktyce archiwalnej archiwów państwowych województwa olsztyńskiego w związku z zarządzeniem nr 6 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 11 lutego 1970 roku w sprawie postępowania z aktami władz administracji państwowej I i II instancji oraz aktami samorządu terytorialnego, skłoniły do opracowania niniejszego artykułu, informującego o stanie zachowania i zawartości zespołów archiwalnych przechowywanych w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie i jego placówkach terenowych, jako bazy źródłowej do badań nad okresem 1945—1950 na Warmii i Mazurach¹. Układ artykułu uwzględnia w kolejności dokumentację aktową organów administracji państwowej: Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski i starostw powiatowych, organów stanowiących Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, powiatowych rad narodowych oraz organów wykonawczych samorządu: Wydziału Wojewódzkiego i wydziałów powiatowych. Z urzędów niespełonych przedstawiono zespoły Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie, Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego w Olsztynie, Kuratorium Okręgu Szkolnego Olsztyńskiego. Pozostałe zespoły zostały jedynie zasygnalizowane.

Uwzględniając wagę dokumentacji Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg

---

¹ Sprawy udostępniania akt reguluje zarządzenie ministra oświaty i szkolnictwa wyższego z 13 I 1968 r. Na mocy § 5 tego zarządzenia zezwoleń na korzystanie z materiałów archiwalnych z okresu od 1 IX 1939 do 31 XII 1950 udziela dyrektor archiwum w porozumieniu z komisją opiniodawczo-doradczą, zaś w odniesieniu do materiałów archiwalnych powstałych po 31 XII 1950 naczelny dyrektor Archiwów Państwowych na wniosek właściwej komisji opiniodawczo-doradczej.

Mazurski i Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, poszerzono informację o zawartość poszczególnych grup tematycznych lub jednostek archiwalnych tych zespołów wskazując na zawarte w nich dokumenty, mające istotne znaczenie w badaniach naukowych. Za podstawę przy omawianiu wszystkich zespołów przyjęto w zasadzie układ akt z inwentarza archiwalnego.

A. ADMINISTRACJA PAŃSTWOWA

I. URZĄD PEŁNOMOCNIKA RZĄDU RP NA OKRĘG MAZURSKI 1945—1946

(248 jednostek archiwalnych, dalej j.a.)

Organizację administracji polskiej na terenie byłych Prus Wschodnich zapoczątkował wojewoda białostocki Jerzy Sztachelski, który uruchomił w Białymstoku Biuro Pełnomocnika Rządu RP na Prusy Wschodnie, działające od 3 lutego 1945 roku. Rada Ministrów 14 marca 1945 roku podjęła uchwałę o tworzeniu administracji państwowej na Ziemiach Odzyskanych, dzieląc je na cztery okręgi; okręgiem IV były Prusy Wschodnie. W marcu 1945 roku rząd mianował swojego pełnomocnika przy dowództwie III Frontu Białoruskiego w osobie dr. Jakuba Prawina. W raporcie z podróży do Prus Wschodnich nadesłanym do premiera Osóbki-Morawskiego dr. Prawin postulował jak najszybsze zorganizowanie polskiej administracji na tym terenie.

Dr. Jakub Prawin, jako Pełnomocnik Rządu RP na Okręg Mazurski, przejął władzę w Olsztynie 23 maja 1945 roku. Natomiast już od kwietnia rozpoczęła się organizacja Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski. Urząd ten, z uwagi na nieustaloną granicę, był tymczasową formą zarządzania okręgiem. Z chwilą uregulowania spraw granicznych problem tymczasowości przestał istnieć. Okres organizacyjny Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski zakończono 1 lipca 1945 roku ogłoszeniem „Tymczasowego statutu organizacyjnego, szczegółowego podziału czynności i instrukcji kancelaryjnych Urzędu Pełnomocnika Rządu RP oraz starostw powiatowych na Okręg Mazurski”. Przekształcenie Urzędu Pełnomocnika Rządu RP w Urząd Wojewódzki przeciągnęło się do czerwca 1946 roku. Z okresu działalności Urzędu Pełnomocnika na Okręg Mazurski zachowały się akta następujących wydziałów: Organizacyjnego, Inspekcji Starostw, Administracyjnego, Społeczno-Politycznego, Osiedleńczego, Samorządowego, Wojskowego, Pracy i Opieki Społecznej, Kultury i Sztuki, Aprowizacji i Handlu, Komunikacyjnego, Odbudowy i Przemysłowego. Oprócz akt własnych zespołu Urzędu Pełnomocnika Rządu RP zawiera 1 j.a. Delegatury Pełnomocnika Rządu działającej w Białymstoku oraz akta Grupy Operacyjnej Ministerstwa Przemysłu. Nie przetrwały natomiast akta Biura Personalnego, Wydziału Budżetowo-Gospodarczego, Wydziału Zdrowia, Rybackiego, Pomiarów, Informacyjno-Propagandowego, Leśnego, Weterynaryjnego oraz Wojewódzkiego Inspektora Pożarnictwa. Zachowane materiały stanowią około 40% wytworzonych przez Urząd Pełnomocnika Rządu RP akt o wartości trwałej².

Wydział Organizacyjny. Akta zgrupowane w tym Wydziale dotyczą bardzo różnorodnych zagadnień. Wiązało się to ze stałymi nieoficjalnymi zmianami

² Wstęp do inwentarza archiwalnego zespołu Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, opracowany przez Franciszka Sokółowskiego.

struktury Wydziału, który wykonywał wiele funkcji za inne wydziały jeszcze nie zorganizowane lub istniejące w postaci kadłubowej³. Dokumentację aktową Referatu Ogólnego stanowią okólniki i zarządzenia wydane przez Urząd Pełnomocnika Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Okręg Mazurski, dotyczące spraw organizacyjnych, administracyjnych, gospodarczych, wojskowych, spraw bezpieczeństwa, radiofonizacji kraju, szkolnictwa, spraw narodowościowych, przekazywania majątków, osiedleńczych, zdrowia, oświaty i komunikacji. Ponadto w teczkach zarządzeń znajdują się statuty organizacyjne Zarządu Okręgu Prus Wschodnich, Urzędu Pełnomocnika, starostw powiatowych i Tymczasowy Statut Komendy Przystosobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego na Okręg Mazurski⁴. Jedną j.a. dotyczy udziału Pełnomocnika Rządu w uroczystościach zorganizowanych na terenie okręgu mazurskiego z okazji obchodów 535-lecia bitwy pod Grunwaldem, rocznicy Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, przekroczenia Odry i Nysy przez wojska polskie oraz uroczystości kopernikowskich⁵.

Sprawozdania urzędów niespełonych nadsyłane do Urzędu Pełnomocnika, jako organu zarządzającego i koordynującego pracę wszystkich urzędów na terenie okręgu mazurskiego, dotyczą działalności Referatu Mazurskiego Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Białymstoku za okres od 5 lutego do 20 sierpnia 1945 roku, Izby Skarbowej w Olsztynie, Dyrekcji Polskiego Radia Ziemi Mazursko-Warmińskiej, Komisarza Organizacyjnego Ubezpieczalni Społecznych, Prokuratury i Sądu Okręgowego w Olsztynie, Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy, Tymczasowego Zarządu Państwowego na Okręg Mazurski, Bazy Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej, Przedsiębiorstwa Traktorów i Maszyn Rolniczych, Kuratorium Okręgu Szkolnego (sprawozdanie za okres od 3 kwietnia 1945 do 11 lipca 1945 oraz od 1 września 1945 do 31 marca 1946 roku⁶), Dyrekcji Okręgu Poczty i Telegrafów, Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych⁷, Olsztyńskiej Izby Rolniczej powołanej do życia 8 września 1945 roku⁸, Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie⁹.

Na uwagę zasługuje również zachowane w aktach instytucji społecznych sprawozdanie z działalności Instytutu Mazurskiego w Olsztynie za okres od 10 lipca 1945 do 22 czerwca 1946 roku¹⁰.

Zakończenie organizowania administracji państwowej pozwoliło na urządzenie w dniach 10–12 lipca 1945 roku I Zjazdu Starostw Powiatowych. Materiał z tego Zjazdu dostarcza wielu danych do zagadnień życia gospodarczo-społecznego. Różnorodność problematyki występuje też w protokołach konferencji naczelników wydziałów z przedstawicielami urzędów niespełonych, na których omawiano sprawy aprowizacji, osadnictwa, bezpieczeństwa, komunikacji, szkolnictwa, kultury i sztuki¹¹.

Do zadań Pełnomocnika Tymczasowego Rządu RP na Prusy Wschodnie w Białymstoku należało zorganizowanie polskiej administracji państwowej na części tere-

³ T. Grygier, *Dokumentacja archiwalna urzędów województwa olsztyńskiego*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1964, nr 3, s. 359.

⁴ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej WAPO), Urząd Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski (dalej Urząd Pełnomocnika), sygn. 1–9.

⁵ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 10.

⁶ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 13.

⁷ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 15.

⁸ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 16.

⁹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 17.

¹⁰ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 18.

¹¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 19, 26.

nów Prus Wschodnich, zajmowanej przez Armię Czerwoną, rejestrowanie osób wyjeżdżających na teren byłych Prus Wschodnich, koordynowanie akcji przesiedleńczej i wysyłanie transportów z pracownikami. W aktach Pełnomocnika¹² znajduje się plan wstępnych prac organizacyjnych na terenie byłych Prus Wschodnich oraz protokół konferencji z 13 lutego i 1 marca 1945 roku, przeprowadzonych w lokalu Białostockiego Urzędu Wojewódzkiego. Omawiano wówczas sprawy zorganizowania grup operacyjnych, problemy transportowe oraz przejęcie części terenu Prus Wschodnich. Na uwagę zasługują ponadto *Wskazówki dla delegatów Pełnomocnika Rządu na Prusy Wschodnie* uwzględniające dane ludnościowe, obszar, stosunek do ludności miejscowego pochodzenia oraz apel wojewody białostockiego do wszystkich wyjeżdżających do Prus Wschodnich z 13 lutego 1945 roku. Pozostały materiał źródłowy dotyczy zmian terytorialnych, wykazu delegowanych osób oraz obsady poszczególnych powiatów. Proces likwidacji Delegatury Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski w Białymstoku znajduje odbicie w aktach dotyczących organizacji wewnętrznej Urzędu Pełnomocnika RP na Okręg Mazurski¹³. Sprawy organizacyjne, jak i konkretna działalność Urzędu Pełnomocnika znajdują swój wyraz w sprawozdaniach miesięcznych, których schemat uwzględniał sytuację gospodarczą, zdrowotność, akcję przesiedleńczą, dane ludnościowe, sprawy dotyczące zabytków, jak i ważniejsze prace poszczególnych wydziałów Urzędu. Zachowały się miesięczne sprawozdania Pełnomocnika za okres od maja do grudnia 1945 roku. Działalność Urzędu w 1946 roku odzwierciedla sprawozdanie wojewody z działalności administracji publicznej w okręgu mazurskim¹⁴. W siedmiu oddzielnych j.a. są sprawozdania poszczególnych wydziałów. W związku z brakiem pełnej dokumentacji aktywnej Urzędu Pełnomocnika szczególną wartość posiadają sprawozdania zgromadzone w Wydziale Organizacyjnym: Wydziału Pomiarów za okres od października do grudnia 1945 i I półrocze 1946 roku, Wydziału Rybackiego za okres od lipca 1945 do czerwca 1946 roku, Wojewódzkiego Inspektora Pożarnictwa za wrzesień i październik 1945 roku oraz od stycznia do czerwca 1946 roku (brak za marzec), Wydziału Weterynarii od maja do sierpnia, za październik 1945 oraz z 1946 roku za miesiące marzec, maj i czerwiec, Wydziału Leśnego za czas od 13 kwietnia do grudnia 1945 roku, Wydziału Oświaty od 1 do 20 kwietnia 1945 roku na dzień 1 czerwca 1945 roku¹⁵.

Prawie jednocześnie z kształtowaniem się Urzędu Pełnomocnika tworzyły się starostwa powiatowe. Z uwagi na zdekompletowane zespoły administracji państwowej szczebla powiatowego ogromną wartość źródłową posiadają nadsyłane do Urzędu Pełnomocnika sprawozdania starostw powiatowych, sporządzane zgodnie z zarządzeniem nr 4 Pełnomocnika Rządu, mówiące o sytuacji ogólnej i politycznej, partiach politycznych, sprawach ludnościowych, stanie bezpieczeństwa, sytuacji gospodarczej, akcji przesiedleńczej, organizowaniu służby zdrowia, kultury i sztuki, weterynarii, komunikacji i działalności urzędów niezespólonych. Często starostowie w formie załączników przesyłali sprawozdania urzędów niezespólonych, protokoły zebrań i narad burmistrzów, wójtów, poświęconych przede wszystkim sytuacji aprowizacyjnej, gospodarczej i rolnej.

Poniższe zestawienie obrazuje stan sprawozdań miesięcznych, zachowanych

¹² WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 28.

¹³ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 29.

¹⁴ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 32—33.

¹⁵ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 40.

w Wydziale Organizacyjnym, jak i w innych wydziałach Urzędu Pełnomocnika, o ile nie stanowiły one materiału powtarzalnego¹⁶; Starostwo Powiatowe Bartoszyce VI 1945 — VI 1946; Biskupiec V 1945 — III 1946, V — VI 1946; Braniewo V, VII 1945 — VI 1946; Gierdawy VII — IX, XI — XII 1945, I — VI 1946. Giżycko VI¹⁷, VII 1945 — VI 1946; Gołdap IV — V 1945; Kętrzyn V 1945 — V 1946; Lidzbark Warmiński VI — XII 1945¹⁸, IV 1946¹⁹; Morąg VI 1945 — VI 1946; Mrągowo VI 1945 — VI 1946²⁰; Nidzica V — IX, XI 1945 — VI 1946²¹; Olsztyn IV — XII 1945²², I²³, II — VI 1946²⁴; Ostróda VI 1945 — VI 1946; Pasłęk V — VII, VIII — IX²⁵, X 1945 — VI 1946; Pisz IV 1945 — VI 1946²⁶; Pruska HAWKA VI²⁷ — XII 1945²⁸; Susz VI²⁹ — VII 1945 — VI 1946; Szczytno IV — XII 1945; Węgorzewo IV — VII 1945³⁰ — V 1946.

Kwestie zmian terytorialnych wyodrębnione zostały w oddzielnych j.a.³¹

Sekretariat Pełnomocnika, jako drugi z zachowanych referatów Wydziału Organizacyjnego, zawiera akta Pełnomocnika Rządu o zróżnicowanym charakterze, jak zaproszenia dla Pełnomocnika na uroczystości, sprawy opieki społecznej, sprawozdania Grupy Operacyjnej Ministerstwa Przemysłu na Okręg Mazurski, Memoriał Pełnomocnika do Biura Kontroli przy Krajowej Radzie Narodowej w Warszawie w sprawie trudności organizacyjnych, sprawozdanie z działalności Delegatury Polskiego Związku Zachodniego w Olsztynie, sprawozdanie o stanie lasów okręgu mazurskiego, sprawy organizacyjne służby pocztowo-telekomunikacyjnej, kolei, sprawozdanie z prac drukarskich, dokumentację Polskiego Związku Łowieckiego, protokoły walnego zebrania Olsztyńskiego Klubu Sportowego z 20 lipca 1945 roku, sprawy organizacyjne wydziałów Urzędu Pełnomocnika, korespondencję związaną z uruchomieniem gazowni miejskich, a także opracowanie dotyczące odbudowy gospodarczej b. Prus Wschodnich³².

Akta Sekretariatu Pełnomocnika Rządu³³ posiadają interesujący materiał do początków kultury i sztuki, zawarty w pierwszym sprawozdaniu delegata Ministerstwa Kultury i Sztuki Hieronima Skurpskiego za okres od 1 do 27 kwietnia 1945 roku i w pierwszym sprawozdaniu dyrektora Stanisława Wolickiego o początkach działalności Teatru im. Stefana Jaracza w Olsztynie. W związku z brakiem akt Wydziału Zdrowia na uwagę zasługuje zestawienie stanu epidemiologicznego okręgu mazurskiego od 1 września do 31 października 1945 roku po dwumiesięcznej pracy

¹⁶ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 42—58, sprawozdania starostw powiatowych. Kopie sprawozdań zachowanych w innych wydziałach zaznaczono odrębnymi przypisami.

¹⁷ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 153.

¹⁸ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 154.

¹⁹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 187.

²⁰ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 138, 49.

²¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 114, 50.

²² WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 157, nr mikrofilmu 134595.

²³ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 186, nr mikrofilmu 134595.

²⁴ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 139, nr mikrofilmu 134595.

²⁵ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 140.

²⁶ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 54 i 141.

²⁷ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 151, 55.

²⁸ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 151, 55.

²⁹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 151.

³⁰ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 58 i 159.

³¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 59—61.

³² WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 62—63.

³³ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 64—66.

nadzwyczajnego komisarza do walki z epidemią. Akta Sekretariatu zawierają również publikowany już w „Roczniku Olsztyńskim” raport plk. Prawina, jako Pełnomocnika Rządu Tymczasowego przy III Białoruskim Froncie, do prezesa Rady Ministrów Edwarda Osóbki-Morawskiego o sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej na terenie b. Prus Wschodnich, opracowany na podstawie zwiadu przeprowadzonego od 14 do 22 marca 1945 roku. Raport uzupełnia prowizoryczne zestawienie zaopatrzenia dla Prus Wschodnich⁸⁴. Ponadto zachowało się sprawozdanie Inspektoratu Obwodu Zachodniego za okres od 5 kwietnia do 15 maja 1945, wskazówki ogólne dla delegatów Pełnomocnika Rządu na Prusy Wschodnie, wykazy pracowników Grupy Operacyjnej Ministerstwa Przemysłu wraz z rozmieszczeniem ich w terenie oraz zasygnalizowaniem trudności napotykanych w pracy. Sprawy rolne znalazły odbicie w referacie prezesa Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego *Najpilniejsze potrzeby rolnictwa na terenie okręgu mazurskiego*⁸⁵, osiedleńcze zaś w sprawozdaniu Okręgowego Oddziału Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Olsztynie za okres od kwietnia 1945 do 1 października 1945 roku. Częściowo odzwierciedlenie w aktach Sekretariatu Pełnomocnika znalazły zagadnienia narodowościowe. Zachowało się zarządzenie Pełnomocnika o powołaniu Okręgowego Komitetu Narodowościowego jako organu pomocniczego przy rozwiązywaniu spraw narodowościowych⁸⁶.

Wydział Inspekcji Starostw jako komórka kontrolująca przejęła funkcje inspektoratów Zachodniego (częściowo), Centralnego i Wschodniego (częściowo). Z chwilą zlikwidowania w maju 1946 roku Oddziału Inspekcji Samorządowej w Wydziale Samorządowym i objęcia czynności kontrolnych przez Wydział Inspekcji Starostw, materiały pokontrolne samorządu terytorialnego stały się częścią dokumentacyjną Wydziału⁸⁷. Zgromadzony w Wydziale materiał aktowy stanowił przede wszystkim protokoły kontroli i zalecenia pokontrolne, sprawozdania starostw powiatowych nadsyłane do wiadomości Wydziału oraz protokoły zjazdów i narad. Ze spraw organizacyjnych ogólnych zachowały się zarządzenia w sprawach osiedleńczych, aprowizacyjnych, wykazy powierzchni użytkowej województwa olsztyńskiego, okólniki dotyczące kultury i sztuki⁸⁸. Na uwagę zasługuje sprawozdanie pierwszego transportu pieszo-kołowego z Białegostoku do Łuczana (Giżycka) i sprawozdanie Pełnomocnika Grupy Operacyjnej na miasto Łuczany.

Protokoły inspekcji referatów samorządowych obejmują sprawy organizacyjne, administracyjne oraz finansowe powiatów. Zachowały się protokoły kontroli referatów samorządowych starostw powiatowych, zarządów miejskich i gminnych w Ostródzie, Pasłęku, Pisz, Szczytnie, Węgorzewie i Zarządu Miejskiego w Olsztynie⁸⁹.

Protokoły inspekcji szkoleniowo-lustracyjnych starostw powiatowych obejmowały kontrolę pracy całego urzędu lub też poszczególnych wydziałów. Zawierają one istotny materiał do oceny działalności organów administracji państwowej, jak

⁸⁴ F. Sokolowski, *Materiały źródłowe do początków administracji polskiej na Warmii i Mazurach w 1945 roku*, Rocznik Olsztyński, t. 10, 1972, ss. 330 n.; WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 65.

⁸⁵ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 64.

⁸⁶ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 65.

⁸⁷ T. Grygier, op. cit., s. 360.

⁸⁸ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 128.

⁸⁹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 132.

też organizacji wewnętrznej starostw powiatowych w Bartoszycach⁴⁰, Biskupcu⁴¹, Giżycku⁴², Kętrzynie⁴³, Mrągowie⁴⁴, Olsztynie⁴⁵, Ostródzie⁴⁶, Pasłęku⁴⁷, Piszcu⁴⁸, Suszu⁴⁹, Szczytnie⁵⁰ i Węgorzewie⁵¹.

W oddzielnych j.a. zgrupowano materiały pionspekcyjne referatów aprowizacji i handlu, osiedleńców oraz rybackich. Znajduje w nich odbicie sytuacja aprowizacyjna powiatów bartoszyckiego, biskupieckiego, lidzbarskiego, morąskiego, mrągowskiego, ostródzkiego i pasłęckiego⁵². Protokoły lustracji referatów osiedleńców dotyczą powiatów gierdawskiego, suskiego, kętrzyńskiego, morąskiego, pasłęckiego, piskiego i szczycieńskiego⁵³. Znajdują się tu dane dotyczące zaludnienia, szkolnictwa, stanu sanitarnego i stanu bezpieczeństwa. Kontrole referatów rybackich informują o organizacji rybołówstwa na terenie województwa olsztyńskiego⁵⁴.

Cenny materiał źródłowy zawiera j.a. *Protokoły zdawczo-odbiorcze i sprawozdania*⁵⁵. Zgrupowano w niej raporty i protokoły przejęcia administracji przez władze polskie w Bartoszycach, Gierdawach, Gołdapi, Morągu, Mrągowie, Nidzicy, Olsztynie, Pasłęku, Pruskiej Hławce, Reszlu i Suszu, wycinkowe miesięczne sprawozdania z działalności wydziałów Urzędu Pełnomocnika Społeczno-Politycznego za czerwiec 1945, Komunikacyjnego — czerwiec 1945, Rybackiego — sierpień, październik i grudzień 1945, Kultury i Sztuki — październik 1945, Przemysłowego — od 15 grudnia 1945 do 15 lutego 1946, protokół konferencji Delegatów Pełnomocnika RP IV Okręgu Ziem Zachodnich (Prusy Wschodnie), przeprowadzonej 17 marca 1945 roku w Ministerstwie Administracji Publicznej, sprawozdanie Inspektoratu Centralnego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski z 20 kwietnia 1945 roku oraz protokół zjazdu referentów aprowizacyjnych z poszczególnych powiatów w dniach 10—11 sierpnia 1945 roku, zawierający dane dotyczące stanu ludnościowego, działalności Państwowego Urzędu Repatriacyjnego i osadnictwa. Miesięczne sprawozdania sytuacyjne starostw powiatowych zawarte w tym Wydziale stanowią z reguły materiał powtarzalny. Są to kopie sprawozdań zgrupowanych w Wydziale Organizacyjnym.

Wydział Administracyjny rozpoczął swoją działalność w listopadzie 1945 roku. Brak wykwalifikowanych urzędników opóźniał zgodną ze statutem działalność Wydziału. Trzy zachowane j.a. dotyczą wyłącznie rejestracji szkół wojennych, przede wszystkim z powiatu mrągowskiego⁵⁶.

Wydział Społeczno-Polityczny posiadał dwa oddziały: Oddział

⁴⁰ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 137.

⁴¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 131, 135.

⁴² WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 130.

⁴³ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 134.

⁴⁴ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 136, 138.

⁴⁵ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 133, 136, 139.

⁴⁶ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 131, 133.

⁴⁷ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 134, 140.

⁴⁸ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 141.

⁴⁹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 135—136.

⁵⁰ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 136.

⁵¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 136.

⁵² WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 142.

⁵³ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 143.

⁵⁴ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 144.

⁵⁵ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 150.

⁵⁶ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 246—248.

Społeczno-Polityczny z referatami Politycznym, Stowarzyszeń, Spraw Narodowościowych, Wyznaniowy oraz Oddział Porządku Publicznego z referatami Milicji Porządkowej, Widowisk, Łowieckim, Dowodów Osobistych i Cudzoziemców⁵⁷. Z całego okresu działalności Wydziału przetrwały w stanie częściowo zdekompletowanym akta Oddziału Społeczno-Politycznego.

Referat Polityczny zgrupował sprawozdania Wydziału obejmujące sprawy bezpieczeństwa, kradzieży i rejestracji towarzystw, sprawy ludności niemieckiej oraz ustalenia nazw miejscowości⁵⁸.

Z Referatu Stowarzyszeń zachowała się 1 j.a. zawierająca statuty Instytutu Mazurskiego w Olsztynie, Związku Zawodowego Kupców Okręgu Mazurskiego w Olsztynie, Klubu Towarzyskiego w Olsztynie, Klubu Sportowego, Mazurskiego Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici” oraz protokoły walnych zebrań Olsztyńskiego Klubu Sportowego „Warmiak” w Olsztynie, zebrań Zrzeszenia Kupców w Ostródzie oraz zebrań Mazurskiego Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”⁵⁹.

Referat Spraw Narodowościowych zawiera akta działalności Narodowego Komitetu Narodowościowego powołanego zarządzeniem Pełnomocnika Rządu z 16 czerwca 1945 roku. Są to sprawy organizacyjne, regulamin, protokoły posiedzeń oraz wykazy Warmiaków i Mazurów, którym poświadczono polskie pochodzenie. Niepełne dane zachowały się również do działalności komisji weryfikacyjnych, powołanych w celu stwierdzenia polskiej przynależności narodowej⁶⁰.

Referat Wyznaniowy jest niezmiernie ubogi. Dwie j.a. zawierają spisy przydziału kaplic i kościołów poewangelickich oraz informują o wydaleniu z kraju ks. biskupa Maksymiliana Kallera⁶¹.

Wydział Osiedleńczy posiadał najszersze zadania. Miał on przede wszystkim koordynować działalność urzędów repatriacyjnych, Tymczasowego Zarządu Państwowego oraz Wydziału Polityczno-Społecznego, Wojewódzkiego Pełnomocnika Akcji Siewnej. Wydział Osiedleńczy dzielił się na Biuro Wojewódzkiego Komitetu Osiedleńczego, Sekretariat, Dział Polityki Osiedleńczej z referatami Osadnictwa Wiejskiego, Osadnictwa Miejskiego i Statystyki, Dział Realizacji z referatami Transportowym, Wyżywienia, Propagandy, Sanitarnym, Kredytowym, Dział Ewidencji, Dział Prawny, Inspektorat Osiedleńczy⁶². Zachowana dokumentacja akto- wa dotyczy przede wszystkim Działu Polityki Osiedleńczej oraz Wojewódzkiego Komitetu Osiedleńczego.

W aktach Wydziału Osiedleńczego zachowały się zarządzenia i okólniki dotyczące akcji osiedleńczej, pracy Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, Komisarzy Ziemskich⁶³, sprawozdania z akcji osiedleńczej, sprawy organizacyjne wojewódzkiego i powiatowych komitetów osiedleńczych⁶⁴, protokoły posiedzeń powiatowych komitetów osiedleńczych, akta Komisji Prawnej przy Wojewódzkim Komitecie Osiedleńczym w Olsztynie dotyczące problemu rozciągnięcia ustawodawstwa polskiego na okręg mazurski. Na uwagę zasługują ponadto protokoły konferencji kierowników urzędów niespełzonych, przedstawicieli partii, organizacji społecznych

⁵⁷ T. Grygier, op. cit., s. 361.

⁵⁸ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 70—79.

⁵⁹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 81.

⁶⁰ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 82—90.

⁶¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 91—92.

⁶² T. Grygier, op. cit., s. 361.

⁶³ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 97.

⁶⁴ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 95, 98.

oraz działaczy miejscowych w sprawie rozwiązania problemu polskiej ludności autochtonicznej, protokoły zebrań poświęconych uzgodnieniu działalności i kompetencji urzędów w akcji osiedleńczej oraz powołania Izby Rolniczej w Olsztynie⁶⁵. Sytuację aprowizacyjną poszczególnych powiatów ilustruje protokół zarządu referentów aprowizacyjnych z 10 sierpnia 1945 roku. O rozprowadzaniu kredytów dla osadników w okręgu mazurskim mówi protokół konferencji z 21 sierpnia 1945 roku⁶⁶.

Zdekompletowane sprawozdania z działalności Wydziału Osiedleńczego za miesiące maj, lipiec — listopad 1945 roku zawierają, oprócz konkretnych spraw organizacyjnych Wydziału, dane ludnościowe i wykazy powierzchni użytków województwa olsztyńskiego według powiatów⁶⁷. 24 j.a. stanowią materiały statystyczne⁶⁸. Zachowały się jednorazowe opisy sytuacyjne poszczególnych powiatów oraz formularze statystyczne ze sprawozdaniem z akcji osiedleńczej. Dane w nich zawarte dotyczą stanu gospodarstw rolnych, ludności, zakładów użyteczności publicznej, przemysłu, handlu, stanu inwentarza. Statystyka Bartoszczyk, Dąbrówna, Dobrego Miasta, Fromborka i Olsztyna informuje o stanie ludnościowym, procencie zniszczeń, liczbie zakładów miejskich oraz zapotrzebowaniu na fachowców.

Wydział Samorządowy z oddziałami Administracyjnym, Finansów Samorządowych i Inspekcji Samorządowej powstał 28 lipca 1945 roku. Głównym zadaniem Wydziału było zorganizowanie Wojewódzkiej Mazurskiej Rady Narodowej i rad terenowych oraz Wojewódzkiego Związku Samorządowego. Po zorganizowaniu rad narodowych i w związku z rozszerzającym się zakresem działalności Wojewódzkiego Związku Samorządowego, Wydział Samorządowy, niezależnie od istniejącego Biura Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, zajmował się ewidencją powiatowych, miejskich i gminnych rad narodowych, był technicznym wykonawcą uchwał rad narodowych, prowadził Biuro Wydziału Wojewódzkiego, przygotowywał posiedzenia i wykonywał polecenia Wydziału Wojewódzkiego oraz sprawował zarząd nad majątkiem samorządowym⁶⁹.

W dokumentacji Wydziału Samorządowego znajdują się miesięczne sprawozdania z działalności za okres od sierpnia 1945 do maja 1946 roku⁷⁰. W sierpniu 1945 roku dr Prawin w piśmie do Ministerstwa Administracji Publicznej zawiadomił o zamiarze powołania rad narodowych. Zachowała się kopia tego pisma, jak również pismo Biura Prezydyjnego Krajowej Rady Narodowej w sprawie powołania do życia rad narodowych na terenie Ziemi Odzyskanych, projekt statutu organizacyjnego tymczasowych rad gminnych, miejskich, powiatowych i wojewódzkiej na okręg mazurski, referat w sprawie rad narodowych na terenie okręgu mazurskiego oraz dokumentacja dotycząca Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej — rozporządzenie Pełnomocnika o powołaniu Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, protokół konferencji z 12 grudnia 1945 roku w sprawie zorganizowania pierwszego uroczystego posiedzenia nowo powołanej Rady w sali Teatru Miejskiego w Olsztynie⁷¹.

Stan zorganizowania powiatów i kwestie finansowe samorządu obrazują mate-

⁶⁵ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 98, 99.

⁶⁶ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 99.

⁶⁷ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 99.

⁶⁸ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 104—127.

⁶⁹ T. Grygier, op. cit., s. 362.

⁷⁰ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 161—162.

⁷¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 163.

riały ze zjazdu starostów powiatowych i powiatowych inspektorów samorządowych z 18 kwietnia 1946 roku⁷². W aktach *Organizacja samorządu* znajdzie badacz obsadę personalną wydziałów samorządowych, sprawy podziału administracyjnego, wykazy ilościowo-rodzajowe przedsięwzięć komunalnych należących do poszczególnych związków samorządowych⁷³. Na uwagę zasługują również wykazy burmistrzów i wiceburmistrzów⁷⁴ oraz wykazy powiatów z podziałem na gminy i gromady⁷⁵.

Do zagadnień gospodarczych zachowały się akta dotyczące elektryfikacji, lasów samorządowych i ewidencji majątków samorządowych w poszczególnych powiatach⁷⁶. Sprawy budżetowe były w centrum zainteresowania organów samorządowych. Zachowały się wytyczne w sprawie gospodarki finansowej Ministerstwa Administracji Publicznej i Pełnomocnika Rządu⁷⁷ oraz budżety Wydziału Wojewódzkiego i trzech powiatów: biskupieckiego, giżyckiego i piskiego⁷⁸. Materiały z lustracji i inspekcji instrukcyjno-kontrolnych wydziałów powiatowych, zarządów miejskich i gminnych pozwalają na uchwycenie zmian administracyjnych powiatów oraz obrazują kształtowanie się samorządu i jego gospodarkę finansową⁷⁹. Orientacyjne budżety na okres jednego miesiąca informują o potrzebach finansowych w rozbiu na poszczególne działy życia społecznego. Zgrupowane jednocześnie w tych aktach protokoły zebrań i zjazdów wójtów, burmistrzów poszerzają obraz stosunków gospodarczych.

Wydział Wojskowy nadzorował i zarządzał w latach 1945—1947 ewidencją wojskową oraz sprawami kwaterunkowo-mieszkaniowymi. Ponadto kierował Wojewódzką Radą Wychowania Fizycznego i Przynależności Wojskowej. Na polecenie Pełnomocnika sprawował opiekę nad akcją pomocy dla Mazurów i Warmiaków współpracując z Polskim Komitetem Narodowościowym, Polskim Związkiem Zachodnim oraz Komisją dla Spraw Polskiej Ludności Autochtonicznej przy Mazurskiej Wojewódzkiej Radzie Narodowej⁸⁰. Z tego dość szerokiego zakresu działania zachowały się jedynie 2 j.a. dotyczące sytuacji lokalowej w Olsztynie w 1946 roku.

Wydział Pracy i Opieki Społecznej dzielił się na cztery referaty: Organizacji i Nadzoru, Opieki nad Matką i Dzieckiem, Opieki nad Dorosłymi oraz Spraw Inwalidzkich.

W 5 zachowanych j.a. zawarte są sprawozdania miesięczne Wydziału za okres od czerwca 1945 do maja 1946, niepełne sprawozdania z działalności referentów pracy i opieki społecznej, protokoły odbioru darów UNRRA w I półroczu 1946 roku oraz sprawy opieki nad dziećmi (wykazy sierocińców) i sprawy inwalidzkie⁸¹.

Wydział Kultury i Sztuki. Jego działalności dotyczą 4 j.a. Ze spraw organizacyjnych zachowała się instrukcja z 7 maja 1945 roku wydana przez Ministerstwo Kultury i Sztuki dla inżyniera Jana Grabowskiego, naczelnika Wydziału

⁷² WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 164.

⁷³ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 165.

⁷⁴ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 168.

⁷⁵ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 170—171.

⁷⁶ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 172—175.

⁷⁷ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 178—179.

⁷⁸ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 180—184.

⁷⁹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 185—205.

⁸⁰ T. Grygier, op. cit., ss. 362—363.

⁸¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 210—215.

Sztuki i Kultury Urzędu Pełnomocnika Rządu na Warmię i Mazury⁸², statut Tymczasowej Okręgowej Rady Kultury przy Urzędzie Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski. Stronę organizacyjną uwzględniają ponadto zachowane sprawozdania Wydziału Kultury i Sztuki za okres od 12 maja 1945 do maja 1946 roku. Poruszają one również sprawy zabezpieczenia dzieł sztuki, teatru, muzeów, muzyki i plastyki⁸³. Na uwagę zasługują sprawozdania Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, obejmujące okres do października 1945 roku oraz styczeń — luty 1946 roku, Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie (Dział Świetlicowo-Artystyczny i Wydział Oświaty i Kultury Dorosłych), sprawozdania statystyczne na 1 grudnia 1945 roku, sprawozdania i wnioski Komisji Nauki i Kultury z 15 stycznia 1946 roku dotyczące świetlic, bibliotek, kursów repolonizacyjnych, szkół, towarzystw ochrony zabytków⁸⁴. Ze spraw finansowych zachowały się preliminarze budżetowe Wydziału Kultury i Sztuki za miesiące maj, październik — grudzień 1945 roku, styczeń — lipiec 1946 roku⁸⁵.

W ja. *Muzeum Mazurskie. Muzea regionalne. Biblioteki, Martyrologia. Artykuły prasowe*⁸⁶ znajdują się sprawozdania z działalności Muzeum Mazurskiego do 31 maja 1945 roku, plany wydatków muzeum, sprawozdanie ze stanu zamku na 27 kwietnia 1945 roku, zawiadomienie o otwarciu 25 listopada 1945 roku pierwszej wystawy dzieł sztuki na zamku olsztyńskim i sprawozdanie z podróży służbowej kustosa Muzeum Hieronima Skurpskiego w sprawie zabezpieczenia muzeów regionalnych. Sprawy martyrologii ograniczają się do informacji starostów powiatowych o miejscach zbrodni na terenie poszczególnych powiatów. Sprawy bibliotek zebrany materiał odzwierciedla w minimalnym stopniu.

Wydział Apropozycji i Handlu. Zachowana 1 ja. odzwierciedla sprawy organizacyjne Wydziału⁸⁷.

Wydział Komunikacyjny. 2 ja., dotyczący oczyszczania dróg.

Wydział Odbudowy. Działalność Wydziału obrazują sprawozdania miesięczne za okres od początku miesiąca do 15 września 1945, grudzień 1945 — styczeń 1946 oraz ogólne obejmujące okres od 1945 do 30 maja 1946⁸⁸. Pozostały materiał aktowy stanowią akta Wojewódzkiej Komisji Odbudowy — protokoły posiedzeń i sprawozdania Naczelnika Wydziału Robót Publicznych, korespondencja Wydziału, rozdziały kredytów na powiaty z wykazem odbudowanych obiektów, inwentaryzacja zniszczeń wojennych w poszczególnych powiatach oraz akcja budowy baraków.

Wydział Przemysłowy. Zachowane akta Grupy Operacyjnej Ministerstwa Przemysłu zawierają informacje o początkach odbudowy przemysłu w okręgu mazurskim. Na uwagę zasługuje instrukcja o pracy grup operacyjnych na Ziemiach Zachodnich, okólniki Ministerstwa Administracji Publicznej w kwestii organizacji przemysłu, wykazy pracowników grup operacyjnych, wykazy i karty ewidencyjne zakładów przemysłowych na terenie Okręgu Mazurskiego oraz akta zdawczo-odbiorcze przejmowanych przedsiębiorstw i zakładów⁸⁹.

⁸² WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 216.

⁸³ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 217.

⁸⁴ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 217.

⁸⁵ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 218.

⁸⁶ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 219.

⁸⁷ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 220.

⁸⁸ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 232.

⁸⁹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 240—245.

*

Sprawa utworzenia zwykłego dla ustroju administracyjnego urzędu wojewódzkiego w miejsce Urzędu Pełnomocnika przeciągała się do 22 czerwca 1946 roku.

Z okresu działalności Urzędu Wojewódzkiego Olsztyńskiego (lata 1946—1950) zachowało się około 2400 j.a. Trwające prace nad uporządkowaniem archiwalnym zespołu nie pozwalają na podanie stanu zachowania akt i ich zawartości. Z chwilą zakończenia prac porządkowych zespołowi temu poświęcony zostanie oddzielny artykuł z uwagi na bogaty materiał aktowy Urzędu Wojewódzkiego do zagadnień administracji w latach 1946—1950, sytuacji społeczno-politycznej, znajdującej wyraz w sprawozdaniach wojewody, sprawozdaniach starostów powiatowych, urzędów niezespolonych oraz protokołach konferencji i odpraw. Akta Urzędu zawierają ponadto dane do zagadnień bezpieczeństwa, organizacji, związków i partii politycznych, zagadnień gospodarczych, ludnościowych, oświaty, zdrowia i opieki społecznej, kultury i sztuki.

II. STAROSTWA POWIATOWE

Administracja powiatowa powstawała prawie jednocześnie z administracją wojewódzką. Organizujący się Urząd Pełnomocnika Rządu już w pierwszych dniach swego istnienia podjął pracę nad zorganizowaniem administracji szczebla powiatowego. Pierwsza grupa starostów (oprócz skierowanych przez Delegaturę w Białymstoku) wyruszyła z Olsztyna 2 kwietnia 1945 roku. W pierwszych dniach kwietnia uruchomiono starostwa powiatowe w Nidzicy, Olsztynie, Szczytnie, Biskupcu i Lidzbarku. W kwietniu i maju 1945 roku stworzono warunki do przejęcia całej władzy w okręgu mazurskim przez administrację polską. Jedynie w powiatach bartoszczykim, braniewskim i iławeckim starostowie powiatowi pojawili się w czerwcu 1945 roku. Starostwa tworzone początkowo w obsadzie trzyosobowej: starosta, wicestarosta i sekretarz. Według wzorcowego statutu z 1 lipca 1945 roku zaleconego przez Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski starostwa powiatowe składały się z następujących referatów: Ogólnego, Społeczno-Politycznego, Wojskowego, Karno-Administracyjnego, Kultury i Sztuki, Weterynaryjnego, Osiedleńczego, Pracy i Opieki Społecznej, Odszkodowań Wojennych, Rybackiego, Pomiarów, Drogowego, Odbudowy, Leśnego, Oddziału Informacyjno-Propagandowego oraz Powiatowego Inspektoratu Pożarniczego. Niektóre z tych referatów nigdy nie zostały zorganizowane, na przykład Informacyjno-Propagandowy, Rybacki i Leśny. Na mocy zarządzenia wojewody z 19 sierpnia 1947 roku struktura wewnętrzna starostw przedstawiała się następująco: Referat Ogólno-Organizacyjny, Budżetowo-Gospodarczy, Administracyjno-Prawny, Karno-Administracyjny, Ochrony przed Pożarami i Innymi Klęskami, Społeczno-Polityczny, Wojskowy, Osiedleńczy, Aprowizacji, Przemysłu i Handlu, Opieki Społecznej, Odbudowy, Pomiarów, Zdrowia, Kultury i Sztuki, Rolnictwa i Reform Rolnych, Weterynarii oraz Powiatowy Inspektorat Oświaty Rolniczej. Do tego dochodził Oddział Samorządowy (zarządzenie wojewody z 16 XII 1947) oraz Powiatowy Zarząd Drogowy⁹⁰. Akta starostw powiatowych uporządkowano w większości według ostatniej struktury organizacyjnej⁹¹. Stanowią one bazę

⁹⁰ A. Wakar, *Administracja publiczna*, Rocznik Olsztyński, t. 6, 1966, s. 41.

⁹¹ Zespoły archiwalne instytucji szczebla powiatowego przechowywane są zgodnie ze statutem w WAPO — z powiatów bartoszczyckiego, biskupieckiego, iławskiego,

źródłową do badań nad kształtowaniem się administracji powiatu, zagadnień ludnościowych, osiedleńczych, społeczno-politycznych, odbudowy przemysłu, handlu, rolnictwa, zdrowia i opieki społecznej, kultury i oświaty. Stan zachowania i zawartość udostępnionych zespołów starostw powiatowych przedstawia się następująco:
Starostwo Powiatowe w Bartoszycach 1945–1950 (170 j.a.)

Referat Ogólno-Organizacyjny — sprawy organizacyjne starostwa, podział terytorialny, sprawozdania miesięczne starostwa i poszczególnych referatów, sprawozdania urzędów niespolonych, spisy ludności, materiały do akcji osiedleńczej, zdrowia i ochrony zabytków.

Referat Budżetowo-Gospodarczy — dokumentację referatu stanowią 2 j.a. dotyczące ewidencji pojazdów mechanicznych starostwa.

Referat Administracyjno-Prawny — ankiety dowodów osobistych, sprawy zmiany imion i nazwisk oraz zagadnienia ruchu i porządku na drogach publicznych.

Referat Karno-Administracyjny — zachowana 1 j.a. zawiera orzeczenie karno-administracyjne.

Referat Ochrony przed Pożarami i Innymi Klęskami — z działalności tego referatu zachowała się wyłącznie 1 j.a. spraw ogólnych referatu.

Referat Społeczno-Polityczny — zawiera materiały dotyczące głosowania ludowego, ewidencji stowarzyszeń, kontroli prasy, publikacji i widowisk oraz spraw narodowościowych.

Referat Osiedleńczy — sprawozdania z akcji osiedleńczej.

Referat Przemysłu i Handlu — materiały aktowe Referatu to w większości wykazy branżowe użytkowników i rejestracja przedsiębiorstw i zakładów pracy.

Referat Opieki Społecznej — materiały sprawozdawczo-statystyczne. Oddzielne j.a. poświęcone są opiece nad matką i dzieckiem, nad dorosłymi i młodzieżą.

Referat Odbudowy — zawiera plany zagospodarowania przestrzennego, ewidencję wyremontowanych budynków, sprawozdania i materiały statystyczne odbudowanych obiektów, sprawy Powiatowej Komisji Odbudowy oraz korespondencję dotyczącą grobów wojennych.

Referat Zdrowia — akta organizacyjne społecznej służby zdrowia, sprawozdania dotyczące działalności Referatu i służby zdrowia, sprawozdanie ze stanu epidemicznego. W oddzielnych j.a. zachowała się dokumentacja zakładów leczniczych, higieny szkoły, higieny pracy oraz chorób społecznych.

Referat Rolnictwa i Reform Rolnych — 1 j.a. z lat 1946–1947 zawiera sprawozdania Referatu.

Referat Ruchu Drogowego — w szczątkowej formie przetrwały jedynie akta ogólne Referatu.

Referat Samorządowy — akta tego Referatu informują o podziale administracyjnym powiatu, zniszczeniach wojennych i odbudowie miasta, budżetach administracyjnych, statystyce rolnej oraz wyborach do rad narodowych.

Starostwo Powiatowe w Biskupcu 1945–1950 (142 j.a.)

Referat Ogólno-Organizacyjny — w aktach referatu znajdują odbicie wybory

---

lidzbarskiego, olsztyńskiego; w Oddziale Terenowym WAPO w Morażu — z braniewskiego, morąskiego, ostródzkiego i pastęckiego; w Powiatowym Archiwum Państwowym w Mrągowie — z giżyckiego, kętrzyńskiego, mrągowskiego i wegorzewskiego; w Powiatowym Archiwum Państwowym w Szczytnie — z działdowskiego, nidzickiego, piskiego i szczywieńskiego.

do sejm, organizacja starostwa, podział administracyjny powiatu, sprawozdania starosty i referatów, protokoły posiedzeń oraz zagadnienia statystyczne.

Referat Budżetowo-Gospodarczy — 1 j.a. dotycząca spraw budżetowych.

Referat Administracyjno-Prawny — zarządzenia i sprawy dotyczące organizacji urzędów stanu cywilnego, sprawy wodno-melioracyjne, poszukiwanie osób zaginionych.

Referat Karno-Administracyjny — rejestry spraw karnych z lat 1945—1948 (3 j.a.).

Referat Społeczno-Polityczny — zawiera sprawozdania sytuacyjne starosty, akta akcji osiedleńczej oraz materiały dotyczące spraw ludnościowych.

Referat Osiedleńczy — sprawozdania z akcji osiedleńczej, sprawy osadnictwa spółdzielczo-parcelacyjnego, wykazy gospodarstw i osadników, spisy ludności.

Referat Przemysłowy — zarządzenia i okólniki w sprawach przemysłowych, wykazy zakładów przemysłowych.

Referat Odbudowy — sprawozdania, korespondencja dotycząca grobów wojennych, statystyka, rozdziały kredytów, akta Powiatowej Komisji Odbudowy, dokumentacja techniczna.

Referat Zdrowia — sprawozdania lekarza powiatowego, ośrodków zdrowia, organizacja lecznictwa w powiecie reszelskim.

Referat Rolnictwa i Reform Rolnych — spis użytków rolnych i zasiewów, wykazy ośrodków przemysłu rolnego.

Referat Weterynaryjny — zawiera ogólne sprawy weterynaryjne (1 j.a. z 1948 roku).

Starostwo Powiatowe w Braniewie 1945—1950 (72 j.a.)

Referat Ogólno-Organizacyjny — 3 j.a. zawierają sprawozdania miesięczne starosty.

Referat Budżetowo-Gospodarczy — zestawienia rachunków bieżących z 1948 roku.

Referat Społeczno-Polityczny — wykazy ludności powiatu braniewskiego, sprawy weryfikacyjne, opieka nad ludnością miejscowego pochodzenia.

Referat Osiedleńczy — wykazy mienia użyteczności publicznej, sprawozdanie z akcji uwłaszczenia mienia nierolniczego.

Referat Aprowizacji i Handlu — sprawy kontroli i nadzoru nad zakładami przemysłowymi i rzemieślniczymi, sprawozdawczość i statystyka, upaństwowienie zakładów przemysłowych, zagadnienia obrotu produktami zwierzęcymi, wykazy urzędzeń przemysłowych.

Referat Opieki Społecznej — sprawy organizacyjne, statystyka, sprawozdania z działalności punktów Opieki nad Matką i Dzieckiem i Domów Opieki.

Referat Odbudowy — ewidencja obiektów położonych na terenie Braniewa i Ornety, plany zapotrzebowania materiałowego, protokoły posiedzeń Wojewódzkiej Komisji Klasyfikacyjno-Szacunkowej.

Referat Zdrowia — sprawy komisji poborowych, walka z chorobami zakaźnymi, protokoły kontroli sanitarnej w zakładach pracy, działalność Komisji Sanitarno-
-Porządkowej.

Referat Samorządowy — gminne zestawienia wydatków i dochodów.

Starostwo Powiatowe w Działdowie 1945—1950 (183 j.a.).

Referat Ogólno-Organizacyjny — zarządzenia i okólniki, protokoły zebrań.

Referat Administracyjno-Prawny i Społeczno-Polityczny (złączone) — sprawy

obywatelstwa i świadectwa moralności, ewidencja i kontrola ruchu ludności, nadzór nad urzędami stanu cywilnego.

Referat Budżetowo-Gospodarczy — budżet i sprawy oszczędnościowe.

Referaty Apropowizacji, Przemysłu i Handlu — materiały dotyczące wystaw i targów, obowiązkowych dostaw i zakładów rzemieślniczych.

Referat Odbudowy — materiały sprawozdawcze i statystyczne, sprawa nadzorów budowlanych, grobownictwo wojenne.

Referat Zdrowia — organizacja ośrodków zdrowia, materiały sprawozdawcze i statystyczne, walka z chorobami zakaźnymi, opieka nad matką i dzieckiem, nadzór sanitarny.

(Powiat działdowski wszedł w skład województwa olsztyńskiego dopiero 6 lipca 1950 roku)

Starostwo Powiatowe w Górowie Iławeckim 1945–1950 (84 j.a.).

Referat Ogólny — sprawy organizacyjne starostwa, podział administracyjny powiatu, materiały dotyczące likwidacji skutków wojennych w powiecie, sprawozdania statystyczne, spisy zwierząt i użytków rolnych, budżet samorządu.

Referat Społeczno-Polityczny — sprawy obywatelstwa, repatriacja i emigracja, groby wojenne i ekshumacje.

Referat Zdrowia — tworzenie służby zdrowia, nadzór sanitarny Powiatowej Komisji Sanitarno-Porządkowej, choroby zakaźne i społeczne.

Referat Przemysłowy — rejestracja rzemieślników, sprawozdania miesięczne Referatu i wykazy statystyczne przedsiębiorstw.

Referat Przemysłu i Handlu — wykazy zakładów przemysłowych, protokoły i zarządzenia pomspekcyjne, sprawozdawczość i statystyka, handel.

Referat Odbudowy — budownictwo na wsi, wykazy grobów wojennych, dokumentacja techniczna odbudowywanych obiektów.

Referat Osiedleńczy — sprawozdania miesięczne Referatu, wykaz obsadzonych gospodarstw, parcelacje majątków.

Referat Rolnictwa i Reform Rolnych — sprawozdawczość miesięczna Referatu, materiały z konferencji, zjazdów i inspekcji, protokoły dotyczące stanu posiadania lasów, regulacja hipotek ziemskich.

Starostwo Powiatowe w Kętrzynie 1945–1950 (33 j.a.).

Referat Budżetowo-Gospodarczy — sprawozdania o dochodach budżetowych.

Referat Administracyjno-Prawny — akta dotyczące zmiany nazwisk.

Referat Karno-Administracyjny — sprawozdania z postępowania karno-administracyjnego.

Referat Społeczno-Polityczny — sprawy narodowościowe, repatriacja ludności, sprawozdania z działalności Referatu.

Referat Osiedleńczy — sprawozdania z prac Referatu, akcja uwłaszczeniowa mienia nierolniczego, wnioski w sprawie obiektów komunalnych, przekazywanie gospodarstw osadniczych.

Referat Przemysłu i Handlu — przekazywanie władzy polskiej zakładów przemysłowych i usługowych, ewidencja zakładów przemysłowych i warsztatów rzemieślniczych, plany pracy i sprawozdania Referatu.

Referat Opieki Społecznej — protokoły zjazdów referentów powiatowych opieki społecznej.

Referat Odbudowy — projekty odbudowy budynków.

Referat Pomiarów — wyciągi z matrykuły podatku gruntowego.

Referat Rolnictwa i Reform Rolnych — sprawozdania z akcji siewnych i żniwnych, lustracji upraw, sprawozdanie z wykonania planu podatku gruntowego.

Starostwo Powiatowe w Morągu 1945—1950 (137 j.a.).

Referat Ogólno-Organizacyjny — akta tego Referatu stanowią zarządzenia starosty i organizacja starostw, protokoły zebrań wójtów, sołtysów i pracowników starostwa, akcje społeczne, zażalenia i prośby, akcja przesiedleńcza, protokoły odbytych roków urzędowych, funkcjonowanie urzędów podległych staroście, podział administracyjny powiatów, sprawozdania statystyczno-osobowe, rezolucje i protokoły wyborów.

Referat Budżetowo-Gospodarczy — sprawy budżetowe, protokoły kontroli rachunkowo-gospodarczej, akcja oszczędnościowa.

Referat Administracyjno-Prawny — protokoły w sprawie zmian nazwisk i imion.

Referat Społeczno-Polityczny — sprawozdanie starosty dotyczące przejścia powiatu przez władze polskie, sprawozdania sytuacyjne starosty, sprawozdania z akcji przesiedleńczej, poświadczenia obywatelstwa polskiego, materiały dotyczące wieców, zjazdów i zgromadzeń, rejestry stowarzyszeń, sprawozdanie koła partyjnego Polskiej Partii Socjalistycznej przy starostwie, sprawy Koła Powiatowego Związku Inwalidów Wojennych oraz związków zawodowych służby zdrowia i pracowników kolei.

Referat Przemysłu i Handlu — wykazy zakładów rzemieślniczych i młynów użytkowych.

Referat Osiedleńczy — sprawozdania referatu, wykazy osadników i wykazy gospodarstw, rejestry państwowych nieruchomości ziemskich. Sprawy Powiatowej Komisji Osadnictwa Rolnego, ankiety z kontroli akcji spisowej osadnictwa rolnego.

Referat Opieki Społecznej — protokoły zdawczo-odbiorcze dotyczące różnych spraw Referatu.

Referat Drogowy — sprawozdania z wykonanych robót drogowych.

Referat Odbudowy — rozliczenie kredytów inwestycyjnych wydziału, sprawozdania z realizacji odbudowy, protokoły lustracyjne budynków mieszkalnych.

Referat Rolnictwa i Reform Rolnych — spisy zwierząt gospodarskich, zagospodarowywanie odłogów, sprawozdawczość w odniesieniu do stanu maszyn rolniczych w powiecie, plany pracy i sprawozdania z działalności Biura Powiatowego Pełnomocnika Rządu d/s podatku gruntowego, wpłaty na fundusz ziemi.

Referat Samorządowy — sprawozdania referatu samorządowego, wykazy sołtysów, protokoły inspekcji instrukcyjno-kontrolnej Referatu. Do zespołu dołączone zostały 2 j.a. Powiatowego Urzędu Ziemskiego, zawierające sprawy przemysłu rolnego.

Starostwo Powiatowe w Mrągowie 1945—1950 (26 j.a.).

Referat Ogólno-Organizacyjny — zarządzenia starosty, książka kontroli.

Referat Budżetowo-Gospodarczy — sprawy Premiowej Pożyczki Odbudowy Kraju, sprawozdania rachunkowe z wydatków, wykonanie zarządzeń wojewody olsztyńskiego.

Referat Apropowizacji i Handlu — akta dotyczące uruchomienia i pracy młynów.

Referat Przemysłu — rzemiosło niekoncesjonowane, karty rzemieślnicze.

Referat Odbudowy — zabudowa i uporządkowanie terenu, plany inwestycyjne i preliminarze.

Referat Opieki Społecznej — sprawozdania Referatu.

Referat Kultury i Sztuki — okólniki i zarządzenia Pełnomocnika Rządu, sprawy teatrów, kina i amatorskich zespołów artystycznych, inwentaryzacje i zabezpieczenie zabytków, opieka nad ludnością miejscową, propagowanie piękna ziemi mazursko-warmińskiej. Do zespołu dołączono akta Powiatowego Pełnomocnika Rządu d/s podatku gruntowego — zestawienia miesięczne wpływów i zaległości podatku gruntowego, rejestry gospodarstw rolnych.

Starostwo Powiatowe w Ostródzie 1945—1950 (16 j.a.).

Referat Społeczno-Polityczny — sprawozdania sytuacyjne starosty, wykaz stronictw politycznych, wykazy ludności, sprawy wyznań.

Referat Aprowizacji i Handlu — sprawozdania dotyczące zaopatrzenia ludności.

Referat Osiedleńczy — dane statystyczne dotyczące spraw mieszkaniowych.

Referat Rolnictwa i Reform Rolnych — zabudowa osiedli miejskich.

Referat Samorządowy — podział administracyjny, protokoły lustracji, sprawozdania finansowe związków samorządowych. Zespół zawiera 1 teczkę Powiatowego Urzędu Ziemskiego z wykazem gospodarstw rolnych powiatu.

Starostwo Powiatowe w Piszku 1945—1950 (151 j.a.).

Referat Ogólno-Organizacyjny — struktura wewnętrzna starostwa, podział administracyjny, materiały z kontroli i lustracji, konferencji i zebrań, sprawozdania i statystyka.

Referat Karno-Administracyjny — rejestry spraw karnych.

Referat Społeczno-Polityczny — sprawy ludności miejscowego pochodzenia, sprawozdania sytuacyjne, repatriacja, wykazy statystyczne ruchu ludności, sprawy stowarzyszeń i wyznań.

Referat Wojskowy — przekazywanie obiektów wojskowych, rozminowywanie terenu.

Referat Osiedleńczy — sprawozdania osiedleńcze, ewidencja ludności, sprawy Powiatowej Komisji Osadnictwa Rolnego, sprawa domu Michała Kajki w Orzyszu.

Referat Przemysłu i Handlu — zakłady przemysłowe i rzemieślnicze, akta Komisji Usprawnienia Zaopatrzenia.

Referat Opieki Społecznej — pomoc społeczna, Powiatowy Komitet Opieki Społecznej.

Referat Odbudowy — inwentaryzacja szkód wojennych, wykazy budynków i nieruchomości państwowych.

Referat Zdrowia — zagadnienia służby zdrowia i sprawozdawczość.

Referat Rolnictwa i Reform Rolnych — przebudowa ustroju rolnego, sprawy repatriacyjno-osiedleńcze, akcja siewna, stan pogłowia zwierząt.

Starostwo Powiatowe w Węgorzewie 1945—1950 (85 j.a.).

Referat Ogólny — zarządzenia pokontrolne, wyliczenia budżetowe z kredytów Ministerstwa Zdrowia.

Referat Budżetowo-Gospodarczy — lustracje skarbowe w starostwie, sprawy finansowe, ewidencja ruchu pojazdów mechanicznych.

Referat Administracyjno-Prawny — zezwolenia na prowadzenie pojazdów mechanicznych.

Referat Karno-Administracyjny — rejestry spraw karnych.

Referat Wojskowy — sprawy pojazdów mechanicznych.

Referat Opieki Społecznej — sprawozdania z działalności Referatu, Powiatowego Komitetu Opieki Społecznej, nadzór nad działalnością związków opieki spo-

łecznej instytucji i zakładów opiekuńczych, opieka nad inwalidami, repatriantami, weteranami.

Referat Zdrowia — zagadnienia organizacyjne służby zdrowia, leczenie sanatoryjne, szczepienia ochronne ludności, statystyka sanitarna, sprawy finansowe lekarza powiatowego i Ośrodka Zdrowia w Węgorzewie.

Referat Weterynarii — sprawozdania i statystyka Referatu, wykazy zakaźnych chorób zwierzęcych, sprawozdania z działalności Powiatowego Lekarza Weterynarii i Lecznicy Zwierząt w Węgorzewie ⁹².

B. RADY NARODOWE I ADMINISTRACJA SAMORZĄDOWA

I. OLSZTYŃSKA WOJEWÓDZKA RADA NARODOWA 1945—1950

(131 j.a.)

Rady narodowe powołane zostały do życia ustawą z 11 września 1944 roku o organizacji i zakresie działania rad narodowych. Były one organami przedstawicielskimi, stanowiącymi i uchwalającymi. Poza swoimi kompetencjami ustawodawczymi i samorządowymi rady narodowe poprzez komisje sprawowały kontrolę społeczną nad wszystkimi dziedzinami życia. Powołanie rad narodowych w okręgu mazurskim świadczyło o zakończeniu budowy administracji państwowej, o dostatecznym zasiedleniu oraz o umocnieniu się stronnictw politycznych. Przygotowania do powołania rad narodowych w okręgu mazurskim rozpoczęto w sierpniu 1945 roku. Rozstrzygające dla przygotowań było pismo Krajowej Rady Narodowej z 2 października 1945 roku zalecające utworzenie tymczasowych rad narodowych na Ziemiach Odzyskanych. 7 grudnia 1945 roku ukazało się rozporządzenie Pełnomocnika Rządu powołujące Wojewódzką Radę Narodową na Okręg Mazurski ⁹³. Mazurska Wojewódzka Rada Narodowa w Olsztynie ukonstytuowała się 28 grudnia 1945 roku w kadłubowym składzie 52 członków ⁹⁴. Zespół archiwalny Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej zawiera 131 j.a. obejmujących okres od 28 grudnia 1945 do 24 maja 1950 roku, to znaczy do chwili powołania Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej zgodnie z ustawą z 20 marca 1950 roku o terenowych organach jednolitej władzy państwowej.

Dokumentację aktową Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej stanowią dzienniki korespondencyjne, skorowidze, dzienniki spraw komisji Rady, protokoły posiedzeń Rady, prezydium Rady, komisji, księgi uchwał, sprawozdania rad powiatowych i sprawozdania urzędów. Na szczegółowe omówienie zasługują protokoły posiedzeń plenarnych, poczynając od pierwszego inauguracyjnego posiedzenia z 28 grudnia 1945 roku, na którym zastępca Pełnomocnika Rządu Jerzy Burski złożył

⁹² Akta starostw powiatowych w Giżycku, Hawie, Lidzbarku Warmińskim, Nowym Mieście, Olsztynie, Pasłęku i Szczytnie z uwagi na brak inwentarza archiwalnego mogą być obecnie udostępniane na podstawie spisów zdawczo-odbiorczych. Nie zachowała się dokumentacja organów administracji powiatu nidzickiego z lat 1945—1950.

⁹³ Dziennik Urzędowy Pełnomocnika, 1946, nr 1, poz. 1.

⁹⁴ Z chwilą utworzenia województwa olsztyńskiego na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z 29 V 1946 r. w sprawie tymczasowego podziału terytorialnego, uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej nr 61 z 14 VIII 1947 r. zmieniono jej nazwę z Mazurskiej na Olsztyńską Wojewódzką Radę Narodową (dalej OWRN).

sprawozdanie dotyczące organizowania administracji państwowej i samorządowej, spraw bezpieczeństwa, osadnictwa, gospodarki, zdrowia i opieki społecznej, oświaty i kultury. Protokoły posiedzeń plenarnych Rady zawierają, oprócz spraw porządkowych i organizacyjnych, sprawozdania miesięczne z działalności Prezydium Rady, okresowe sprawozdania wojewody, sprawozdania komisji Rady⁹⁵, teksty uchwał, wolne wnioski oraz referaty dotyczące zagadnień będących przedmiotem posiedzeń. Wiele miejsca w protokołach posiedzeń poświęcono sprawom budżetowym. Tematyka miesięcznych posiedzeń plenarnych Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w 1946 roku, oprócz sprawy zatwierdzenia budżetów Wojewódzkiego Związku Samorządowego, sprawozdań Komisji Kontroli Społecznej, Prawniczo-Regulaminowej, Gospodarczej i Odbudowy, Kulturalno-Oświatowej, Usprawnienia Administracji i Życia Publicznego, Okręgowej Komisji Głosowania Ludowego, powołania Wydziału Wojewódzkiego, jako organu wykonawczego, dotyczyła zagadnień przemysłowych i narodowościowych⁹⁶. Jako załączniki do protokołów zachowały się sprawozdanie dyrektora Zarządu Nieruchomości Ziemskich, referat *Zagadnienie odbudowy przemysłu w Okręgu Mazurskim*, opracowany przez Delegata Ministerstwa Przemysłu na Okręg Mazurski, sprawozdanie z działalności Polskiego Komitetu Narodowościowego⁹⁷ oraz zestawienie liczbowe szkół, uczniów, nauczycieli za okres od 1 kwietnia do 30 czerwca 1946 roku. Tematyka 12 posiedzeń plenarnych w 1947 roku była bardziej zróżnicowana⁹⁸. Sprawozdania z działalności składały komisje: Prawniczo-Regulaminowa, Narodowościowa, Finansowo-Budżetowa przedstawiająca budżet na 1947 rok, Amnestyjna, Gospodarcza i Odbudowa oraz Wydział Wojewódzki z działalności za okres od 1 lipca 1946 do 28 stycznia 1947 roku. Ze spraw gospodarczych omawiane były sprawy 3-letniego planu gospodarczego. Posiedzenia Rady z 6 czerwca i 11 grudnia 1947 roku poświęcono sprawom zdrowia. Materiały z tych posiedzeń zawierają sprawozdanie dyrektora Sanatorium w Prąblichach za okres od 15 września 1946 do 31 maja 1947, dyrektora Szpitala Mariackiego w Olsztynie za okres od 1 lipca 1945 do 1 kwietnia 1947 roku, referaty *Organizacja służby zdrowia w województwie olsztyńskim*; *Sytuacja epidemiczno-sanitarna w województwie olsztyńskim* oraz sprawozdanie z działalności Polskiego Czerwonego Krzyża z zakresu lecznictwa, spraw sanitarnych i zamierzeń na 1948 rok. Protokół obrad plenarnych z 8 września 1947 roku, poświęconych problematyce szkolnictwa, zawiera sprawozdanie wojewody olsztyńskiego z zakresu oświaty rolniczej i planowania na rok szkolny 1947/1948, sprawozdanie Kuratorium Okręgu Szkolnego Olsztyńskiego odnośnie do planowania w dziedzinie szkolnictwa podstawowego, średniego i zawodowego na rok szkolny 1947/1948, sprawozdanie z działalności uniwersytetów ludowych w Morągu i Pasymiu. Szeroko udokumentowano zagadnienie opieki społecznej, której poświęcono posiedzenie z 8 października 1947 roku. Zachowały się sprawozdania za rok 1946/1947 oraz plany pracy na 1947/1948

⁹⁵ Na drugim posiedzeniu OWRN 29 I 1946 r. powołano następujące komisje: Kontroli Społecznej, Finansowo-Budżetową, Prawniczo-Regulaminową z podkomisjami: Bezpieczeństwa, Gospodarczą i Odbudowy, Ziemską, Dyscyplinarną, Opieki i Zdrowia oraz Kulturalno-Oświatową. W miarę wzrostu zadań Rady powstawało szereg nowych komisji.

⁹⁶ WAPO, OWRN, sygn. 25, Protokoły posiedzeń plenarnych 1945–1946.

⁹⁷ OWRN uchwałą nr 86 z 27 IX 1946 r. przyjęła do zatwierdzającej wiadomości rozwiązanie Polskiego Komitetu Narodowościowego.

⁹⁸ WAPO, OWRN, sygn. 26, Protokoły posiedzeń plenarnych w 1947 r.

z dziedziny opieki społecznej następujących instytucji: Wojewódzkiego Wydziału Opieki Społecznej, Wojewódzkiego Komitetu Opieki Społecznej, Polskiego Czerwonego Krzyża, Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet, Związku w. Więźniów Politycznych, Wydziału Opieki Społecznej, Kuratorium Okręgu Szkolnego, Wojewódzkiego Komitetu Pomocy Zimowej, Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza oraz Związku „Caritas” Diecezji Warmińskiej w Olsztynie. Ze spraw gospodarczych zachowało się sprawozdanie złożone 14 sierpnia 1947 roku przez Wojewódzkiego Pełnomocnika Akcji Siewnej w Olsztynie z akcji jesiennej i wiosennej 1946/1947. Akcja walki z drożdżną znajduje odbicie w referacie na temat zadań władz administracyjnych w akcji zwalczania lichwy i spekulacji, przedstawionym radnym 10 lipca 1947 roku. Posiedzenie to poświęcone było ponadto akcji zwalczania pożarów lasów oraz akcji osiedleńczej w województwie olsztyńskim, co uwidocznione zostało w obszernym sprawozdaniu z działalności Wojewódzkiego Oddziału Państwowego Urzędu Repatriacyjnego za czas od 15 marca 1945 do 1 czerwca 1947 roku. Na uwagę zasługują zachowane również w aktach posiedzeń plenarnych Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w 1947 roku sprawozdanie z działalności Ubezpieczalni Społecznej, referat *Dwa lata pracy Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Olsztynie* oraz referat okolicznościowy Wojewódzkiego Pełnomocnika Rządu do spraw podatku gruntowego *Akcja wymiaru i ściągania od podatników podatku gruntowego*.

Protokoły posiedzeń plenarnych Rady w 1948 roku⁹⁹ zawierają sprawozdania z działalności za 1947 rok komisji Kontroli Społecznej, Finansowej, Oznaczeniowej, Osiedleńczo-Rolnej, Oświatowej, Prawniczo-Regulaminowej, Kwalifikacyjnej, Opieki Społecznej i Zdrowia, do Spraw Ludności Miejscowego Pochodzenia, Gospodarczej i Odbudowy oraz Komitetu Budowy Pomnika na Polach Grunwaldzkich. Tematyka obrad dotyczyła zagadnień odbudowy, przemysłu, rolnictwa, turystyki, spraw gospodarczych i inwestycyjnych. Zachowały się opracowania następujących tematów: *Zagadnienie odbudowy na terenie województwa olsztyńskiego*, *Sprawozdanie z działalności Spółdzielni Budownictwa Wiejskiego w Olsztynie*, *Organizacja zawodu rolniczego w woj. olsztyńskim*, *Zagospodarowanie rolnicze i podniesienie produkcji rolnej*, *Rozwój spółdzielczości rolniczej i rozbudowa przemysłu rolnego*, *Problemy osadnicze*, *Przebudowa ustroju rolnego*, *Zagadnienie melioracji rolnych*, *Problemy w zakresie oświaty rolniczej w woj. olsztyńskim*.

Szeroko przedstawione zostało zagadnienie przemysłu na posiedzeniu 9 lutego 1948 roku. Oddzielne opracowania dotyczą przemysłu drzewnego, miejscowego, spraw energetycznych, przemysłu sektora spółdzielczego, prywatnego, spraw rzemiosła oraz przemysłu ludowego. Wykorzystanie naturalnych warunków regionu dla potrzeb turystyki znajduje odbicie w referacie *Osiągnięcia i zamierzenia w gospodarowaniu turystycznym terenu woj. olsztyńskiego* oraz dyskusji na posiedzeniu Rady z 8 maja 1948 roku. W materiałach z posiedzeń plenarnych w drugim półroczu zachowały się teksty opracowań dotyczących akcji siewnej w 1948 roku, sytuacji budowlanej na wsi i w miastach województwa olsztyńskiego, odbudowy wsi, roli Wojewódzkiej Rady Narodowej oraz organów samorządu terytorialnego w planowaniu inwestycyjnym, kredytów Ziem Odzyskanych, planu gospodarczego, spółdzielczości w jej nowej strukturze. Dużo uwagi w 1948 roku poświęcono budżetowi

⁹⁹ WAPO, OWRN, sygn. 27—28, Protokoły z posiedzeń plenarnych w 1948 r.

Wojewódzkiego Związku Samorządowego na 1949 rok. Materiały z posiedzenia plenarnego z 1 grudnia 1948 roku zawierają teksty referatów na temat elektryfikacji wsi, mechanizacji rolnictwa, oświaty rolniczej, radiofonizacji województwa olsztyńskiego. Problem rzemiosła ilustruje tekst przemówienia dyrektora Izby Rzemieślniczej w Olsztynie.

Protokoły posiedzeń Rady z 1949 roku¹⁰⁰ ilustrują działalność Komisji Kulturalno-Oświatowej, Wydziału Wojewódzkiego (sprawozdanie za 1948 rok), Komisji Gospodarczej, Opieki Społecznej, Prawniczo-Regulaminowej, Komisji do Spraw Ludności Miejskowego Pochodzenia, Kontroli Społecznej i Planowania. Kwestie usprawnienia działalności samorządu terytorialnego, rola i zadania rad narodowych, były przedmiotem posiedzenia nadzwyczajnego z 9 stycznia 1949 roku, na którym przedstawiony został również referat polityczno-sprawozdawczy z Kongresu Zjednoczeniowego.

Z zagadnień gospodarczych zachowały się następujące referaty: *Spółdzielczość na wsi, Zagadnienia osiedleńcze — spółdzielczość osadniczo-parcelacyjna, Polityka leśna — odbudowa gospodarstwa leśnego w województwie olsztyńskim, Zagadnienia odbudowy wsi i miast, System oszczędnościowy na 1949 rok, Zaopatrzenie ludności w artykuły pierwszej potrzeby*. Materiały z lipcowego posiedzenia zawierają krytyczną analizę działalności organów powołanych do wykonywania prac związanych z gospodarką i odbudową województwa olsztyńskiego. Na podkreślenie zasługują sprawozdania z akcji siewnych, likwidacji odlogów, akcji kontraktacji trzody chlewnej i wpływów podatku gruntowego, z akcji poprawy warunków komunalnych klasy robotniczej. Sprawozdanie z działalności Komisji Gospodarczej obejmuje analizę działalności organów powołanych do wykonywania dystrybucji w handlu za lata 1948/1949. Sprawie 6-letniego planu gospodarczego województwa olsztyńskiego poświęcone było w całości posiedzenie Rady z 20 września 1949 roku. Przedstawiono na nim referaty *Rola czynnika społecznego w planowaniu, Uspołeczniony przemysł drobny w planie 6-letnim, Gospodarka komunalna i mieszkaniowa w planie 6-letnim*.

Sprawy zdrowia i opieki społecznej omawiane były na posiedzeniu, z którego zachowało się sprawozdanie dotyczące pracy instytucji lekarskich województwa olsztyńskiego za I półrocze 1949 roku w opinii Komisji Zdrowia oraz sprawozdanie z działalności Komisji Opieki Społecznej również za I półrocze 1949 roku. W sprawozdaniu Komisji Kulturalno-Oświatowej, złożonym 19 września 1949 roku, zawarto uwagi i sprostowania w odniesieniu do działalności poszczególnych instytucji kulturalnych.

W 1950 roku odbyły się jedynie 4 posiedzenia Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, bowiem zgodnie z ustawą z 20 marca 1950 roku o terenowych organach jednolitej władzy państwowej nastąpiła likwidacja dwutorowości administracji: państwowej i samorządowej. W ciągu czterech miesięcy 1950 roku uwaga Rady skierowana była na zagadnienia budżetowe województwa olsztyńskiego, problemy rybactwa na tle wykonania 6-letniego planu gospodarczego, sprawy weterynaryjne w latach 1945–1949, wiosenną akcję siewną oraz kontraktowanie i uprawę roślin przemysłowych i innych w województwie olsztyńskim.

Z uwagi na znikomą ilość akt, szczególną wartość źródłową posiada sprawozdanie Wojewódzkiego Pełnomocnika do Walki z Analfabetyzmem o przebiegu likwi-

¹⁰⁰ WAPO, OWRN, sygn. 29, Protokoły posiedzeń plenarnych w 1949 r.

dacji analfabetyzmu przedstawione na posiedzeniu plenarnym Rady 17 kwietnia 1950 roku¹⁰¹.

Protokoły posiedzeń Prezydium Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej z reguły oprócz spraw porządkowych obejmują następujący porządek: sprawozdanie przewodniczącego i członków Prezydium, zarządzenia władz centralnych, wnioski Wydziału Wojewódzkiego, wnioski Komisji Rady, sprawy bieżące i wolne wnioski¹⁰². Zachowane w zespole księgi uchwał Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej to rejestry wydanych lub zatwierdzonych uchwał, dotyczących bardzo różnorodnych zagadnień¹⁰³.

Materiały z posiedzeń poszczególnych komisji Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej zgrupowano w oddzielnych j.a. Zachowały się dane do działalności komisji: Dyscyplinarnej¹⁰⁴, Odnaczeniowej¹⁰⁵, Gospodarczej i Odbudowy¹⁰⁶, Osiedleńczo-Rolnej¹⁰⁷, Wojewódzkiego Komitetu Bibliotecznego¹⁰⁸, Pracowniczo-Regulaminowej¹⁰⁹, Kontroli Społecznej¹¹⁰, Komisji Rolnej¹¹¹, podkomisji: Oświaty Rolniczej¹¹², Opieki Społecznej i Zdrowia¹¹³, Finansowo-Budżetowej¹¹⁴, Planowania¹¹⁵, d/s Ludności Miejskowego Pochodzenia¹¹⁶, Komitetu Porozumiewawczego Stronnictw Demokratycznych¹¹⁷, Kulturalno-Oświatowej¹¹⁸, Komisji Nadzwyczajnej Poprawy Warunków Bytu Klasy Robotniczej¹¹⁹, Komisji Kwalifikacyjnej, nadzorującej wykonanie ustawy o zasiłkach dla członków rodzin po uczestnikach walki podziemnej¹²⁰, Wojewódzkiego Komitetu Społecznego do Walki z Drożyzną¹²¹, Wojewódzkiego Komitetu Odbudowy miasta Warszawy¹²².

Działalność administracji samorządowej powiatu i organu stanowiącego samorządu odzwierciedlają zachowane protokoły posiedzeń wszystkich powiatowych rad narodowych województwa olsztyńskiego z lat 1945—1950¹²³. Materiały te mają tym większą wartość, że zespoły archiwalne powiatowych rad narodowych przetrwały w stanie zdekompletowanym.

Dużo wiadomości z różnych dziedzin życia zawierają sprawozdania urzędów, nadsyłane do Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej¹²⁴. Zachowały się spra-

¹⁰¹ WAPO, OWRN, sygn. 30, Protokoły posiedzeń plenarnych w 1950 r.

¹⁰² WAPO, OWRN, sygn. 31—36.

¹⁰³ WAPO, OWRN, sygn. 37—42.

¹⁰⁴ WAPO, OWRN, sygn. 44.

¹⁰⁵ WAPO, OWRN, sygn. 44.

¹⁰⁶ WAPO, OWRN, sygn. 44, 47—49.

¹⁰⁷ WAPO, OWRN, sygn. 44, 54.

¹⁰⁸ WAPO, OWRN, sygn. 44.

¹⁰⁹ WAPO, OWRN, sygn. 44, 59—60.

¹¹⁰ WAPO, OWRN, sygn. 44, 61, 63—68.

¹¹¹ WAPO, OWRN, sygn. 52.

¹¹² WAPO, OWRN, sygn. 53.

¹¹³ WAPO, OWRN, sygn. 61, 71—73.

¹¹⁴ WAPO, OWRN, sygn. 61, 74, 76.

¹¹⁵ WAPO, OWRN, sygn. 61, 76—77.

¹¹⁶ WAPO, OWRN, sygn. 61, 78—80.

¹¹⁷ WAPO, OWRN sygn. 61.

¹¹⁸ WAPO, OWRN, sygn. 61, 84—86.

¹¹⁹ WAPO, OWRN, sygn. 87—88.

¹²⁰ WAPO, OWRN, sygn. 76.

¹²¹ WAPO, OWRN, sygn. 76.

¹²² WAPO, OWRN, sygn. 76.

¹²³ WAPO, OWRN, sygn. 89—108.

¹²⁴ WAPO, OWRN, sygn. 127—128.

wozdania Wojewódzkiego i Okręgowego Oddziału Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Olsztynie, Zjednoczenia Energetycznego Okręgu Mazurskiego, Zarządu Okręgowego Związku Osadników Wojskowych w Olsztynie, Związku Harcerstwa Polskiego — Komenda Mazurskiej Chorągwi Harcerskiej w Olsztynie, Związku Harcerstwa Polskiego — Komenda Warmińsko-Mazurskiej Chorągwi Harcerskiej w Olsztynie, Dyrekcji Lasów Państwowych Okręgu Olsztyńskiego, Kuratorium Okręgu Szkolnego Olsztyńskiego (sieć szkolna, zakłady kształcenia nauczycieli, oświata, biblioteki, szkolnictwo zawodowe, przedszkola), Zarządu Okręgowego Państwowych Nieruchomości Ziemskich, Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie, Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet, Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju, Zarządu Okręgu w Olsztynie, Stacji Naukowej Instytutu Zachodniego (Instytut Mazurski) w Olsztynie za okres od 1 września 1948 do 1 września 1949 roku, Powołanej Organizacji „Służba Polsce”, Zarządu Wojewódzkiego Związku „Samopomocy Chłopskiej” w Olsztynie, Delegatury Okręgowego Zarządu Rozpowszechniania Filmów w Olsztynie, Państwowego Ogniska Kultury Plastycznej i Szkoły Umuzyczniającej w Szczytnie oraz Muzeum Mazurskiego za I półrocze 1949 roku.

Akta *Sprawozdania i protokoły różnych instytucji z lat 1949—1950* zawierają sprawozdania Izby Rzemieślniczej w Olsztynie, Polskiego Czerwonego Krzyża — Pełnomocnika Zarządu Głównego na Okręg Mazurski, Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Olsztynie, Urzędu Zatrudnienia w Olsztynie, Technicznej Obsługi Rolnictwa — Przedsiębiorstwo Państwowe — Zarząd Okręgowy w Olsztynie, Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza — Zarząd Okręgu w Olsztynie, Związku Młodzieży Polskiej — Zarząd Wojewódzki w Olsztynie (raporty z działalności kół Związku Młodzieży Polskiej)¹²⁵. W oddzielnych j.a. znajdują się sprawozdania z wojewódzkiej akcji siewnej w latach 1945—1948¹²⁶, sprawozdania i protokoły służby zdrowia¹²⁷ oraz sprawozdanie dotyczące pomocy powodziom i akcji walki z analfabetyzmem¹²⁸.

Materiały ze zjazdów i konferencji przewodniczących powiatowych rad i starostów powiatowych obrazują współdziałanie administracji państwowej i samorządowej, sprawy gospodarcze, aprowizacyjne, budżetowe, inwestycyjne, zdrowia, oświaty i kultury¹²⁹. Na uwagę zasługują *Protokoły konferencji przewodniczących rad narodowych 1948—50*¹³⁰, zawierające oprócz protokołów konferencji poświęconych sprawom odbudowy przemysłu, opieki społecznej, działalności rad narodowych — protokół sesji z dnia 24 maja 1950 roku, zamykającej 4 i 1/2 roczny okres działalności Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej. Sesję poprzedziło posiedzenie plenarne, na którym przyjęto rezygnację wszystkich członków dotychczasowego Prezydium Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej oraz wygłoszono sprawozdania ustępującego Prezydium i wojewody olsztyńskiego w związku ze zniesieniem przez ustawę z 20 marca 1950 roku tego stanowiska. Ogólne sprawozdania z działalności Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej wysyłane do Krajowej Rady Narodowej zachowały się w stanie niekompletnym¹³¹.

¹²⁵ WAPO, OWRN, sygn. 128.

¹²⁶ WAPO, OWRN, sygn. 123.

¹²⁷ WAPO, OWRN, sygn. 126.

¹²⁸ WAPO, OWRN, sygn. 127.

¹²⁹ WAPO, OWRN, sygn. 109.

¹³⁰ WAPO, OWRN, sygn. 110. W teczce tej zachowały się również protokoły posiedzeń Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej za okres od 25 V do XII 1950 r.

¹³¹ WAPO, OWRN, sygn. 112—113.

Uzupełnieniem dokumentacji organów powiatowych są sprawozdania z działalności powiatowych rad narodowych w Iławie, Nidzicy, Ostródzie, Pasłęku i Pisz¹⁸² oraz protokoły kontroli powiatowych rad narodowych w Bartoszycach, Giżycku, Górowie Iławeckim, Lidzbarku Warmińskim, Mrągowie, Ostródzie i Szczytnie¹⁸³.

II. POWIATOWE RADY NARODOWE

Z zespołów archiwalnych rad szczebla powiatowego w udostępnieniu znalazła się dokumentacja następujących rad:

Powiatowa Rada Narodowa w Bartoszycach 1946—1950 (42 j.a.). Protokoły posiedzeń plenarnych, prezydium oraz komisji: Kulturalno-Oświatowej, Zdrowia i Opieki Społecznej, Kontroli Społecznej, regulaminy Rady i komisji. Inspekcje terenowe rad narodowych, sprawozdania z działalności Oddziału Powiatowego Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, Urzędu Stanu Cywilnego, akcje siewne, zagadnienie walki z analfabetyzmem, protokoły posiedzeń Miejskiej Rady Narodowej w Bartoszycach oraz gminnych rad narodowych w Dąbrowie, Galinach, Sępólnu i Sokolicy.

Reszelska Powiatowa Rada Narodowa z siedzibą w Biskupcu 1948—1950 (37 j.a.). Protokoły posiedzeń Rady oraz komisji Komunikacyjnej, Finansowo-Budżetowej, Handlu, Pracy i Pomocy Społecznej, Gospodarki Komunalnej i Mieszaniowej, Budownictwa, Spisowej, sprawozdania ośrodków zdrowia, sprawy lokalowe, walka z analfabetyzmem, sprawy Narodowego Spisu Powszechnego, zagadnienia rolne, wykazy wójtów i sołtysów, zmiany granic powiatu, rejestry spraw karnych.

Powiatowa Rada Narodowa i Wydział Powiatowy w Braniewie 1946—1950 (16 j.a.). Formularze wydatków administracyjnych, plany gospodarcze, protokoły posiedzeń Wydziału Powiatowego, budżety zbiorcze powiatu i oddzielne budżety gmin. Z uwagi na znikomą ilość akt połączono w jeden zespół dokumentację Rady i Wydziału.

Powiatowa Rada Narodowa w Działdowie 1945—1950 (45 j.a.). Protokoły posiedzeń plenarnych, posiedzeń Prezydium, posiedzeń gminnych rad narodowych. Akta komisji Kontroli Społecznej, Planowania, Rolnej, Zdrowia, Oświaty, Powiatowego Komitetu Współdziałania, Komitetu Bibliotecznego oraz Komitetu do Walki z Analfabetyzmem, sprawy organizacyjne i personalne Rady.

Powiatowa Rada Narodowa w Morągu 1946—1950 (29 j.a.). Protokoły posiedzeń plenarnych, Prezydium oraz komisji Kontroli Społecznej, Finansowo-Budżetowej, Gospodarczej i Odbudowy, protokoły lustracji miejskich i gminnych rad narodowych, bibliotek i gminnych ośrodków maszynowych, roczne sprawozdania finansowe z wykonania planu inwestycyjnego, sprawozdania z akcji oszczędnościowej.

Powiatowa Rada Narodowa w Ostródzie 1946—1950 (15 j.a.). Protokoły posiedzeń plenarnych, prezydium oraz posiedzeń komisji Gospodarczej, Finansowo-Budżetowej, Mieszaniowej, protokoły kontroli, sprawy wyborcze.

Powiatowa Rada Narodowa w Węgorzewie 1946—1950 (23 j.a.). Protokoły posiedzeń plenarnych Rady i jej Prezydium, rejestry uchwał, protokoły

¹⁸² WAPO, OWRN, sygn. 120.

¹⁸³ WAPO, OWRN, sygn. 115.

posiedzeń gminnych rad narodowych, sprawozdania z kontroli, działalność komisji Kontroli Społecznej, Kulturalno-Oświatowej, Pełnomocnika do Walki z Analfabetyzmem, Komisji Kwalifikacyjnej i Powiatowego Komitetu Akcji Siewnej, pomoc sąsiedzka w poszczególnych gminach¹³⁴.

III. WYDZIAŁ WOJEWÓDZKI W OLSZTYNIE 1946–1950

(123 j.a.)

Po ukonstytuowaniu się organów samorządu terytorialnego, tzn. rad narodowych, powołano organa wykonawcze rad w postaci Wydziału Wojewódzkiego, wydziałów powiatowych, zarządów miejskich i zarządów gminnych. Uchwałą Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, powziętą na posiedzeniu plenarnym 15 maja 1946 roku, został wybrany Wydział Wojewódzki w składzie sześciuosobowym, którego przewodnictwo objął wojewoda, zgodnie z art. 13 dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 23 listopada 1944 roku o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego. Czynności biurowe miał prowadzić Urząd Wojewódzki, a w szczególności Wydział Samorządowy, w ramach którego powołano Oddział Samorządu Wojewódzkiego¹³⁵.

Do zadań Wydziału Wojewódzkiego należało przygotowanie spraw mających wejść pod obrady Prezydium i Plenum Wojewódzkiej Rady Narodowej, gospodarka finansowa samorządu, ustalanie budżetu, poboru danin samorządowych, zaciąganie pożyczek i wszelkich uchwał wymagających zatwierdzenia i stawiania konkretnych zredagowanych wniosków na Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w celu ich zatwierdzenia, rozpisywanie sprawozdań z inspekcji dokonanych w związkach samorządowych niższego stopnia oraz wszelkie inne sprawy dotyczące gospodarki finansowej i administrowania majątkiem oraz zakładami samorządu wojewódzkiego. Do zadań Wydziału należało również zorganizowanie służby zdrowia na terenie województwa olsztyńskiego oraz przejęcie szpitali na rzecz samorządu¹³⁶.

Z zachowanych akt Wydziału Wojewódzkiego w Olsztynie szczególnie cenny materiał stanowią protokoły posiedzeń Wydziału Wojewódzkiego od 22 maja 1946 roku do 2 maja 1950 roku, które z reguły odbywały się co dwa tygodnie¹³⁷. Materiały te pozwalają uchwycić początki samorządu i informują o podziale kredytów dla wszystkich związków samorządowych. Zachowane przy protokołach, jak i w od-

¹³⁴ Pozostały do uporządkowania archiwalnego zespoły powiatowych rad narodowych w Giżycku, Górowie Iławeckim, Iławie, Kętrzynie, Lidzbarku Warmińskim, Mrągowie, Nowym Mieście i Szczytnie. Zespoły miejskich rad narodowych i zarządów miejskich będące w trakcie porządkowania zawierają istotne materiały do początków administracji miejskiej, osadnictwa miejskiego, odbudowy oraz organizowania życia gospodarczego i kulturalnego Bartoszczyca, Barczewa, Braniewa, Białej Piskiej, Dobrego Miasta, Działdowa, Giżycka, Górowa Iławckiego, Iławy, Kętrzyna, Lidzbarka Warmińskiego, Lidzbarka Welskiego, Lubawy, Mikołajek, Morąga, Mrągowa, Olsztyna, Olsztynka, Ornety, Ostródy, Pasłęka, Pisz, Prabut, Reszla, Susza, Szczytna i Węgorzewa. Materiały do dziejów wsi stanowią między innymi obszerne zespoły gminnych rad narodowych województwa olsztyńskiego za lata 1945–1954.

¹³⁵ Mazurski Dziennik Pełnomocnika Rządu, 1946, nr 3, poz. 47.

¹³⁶ Tymczasowe przepisy regulujące zakres działania i tryb urzędowania Wydziału Wojewódzkiego uchwalone zostały na posiedzeniu OWRN 27 IX 1946 r. uchwałą nr 90 (WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 11–12, 29).

¹³⁷ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 1–7.

dzielnych j.a. budżety roczne Wojewódzkiego Związku Samorządowego, obejmujące wydatki i dochody Wojewódzkiej Rady Narodowej, Biura Prezydialnego Rady, Wydziału Wojewódzkiego i wydatki na działalność samorządu wojewódzkiego zapoznaną z kosztami utrzymania ww. organów, jak również z kosztami utrzymania majątków samorządowych, nakładami na komunikację, oświatę, kulturę i sztukę, zdrowie, opiekę społeczną, rolnictwo, przemysł.

W związku ze składanymi na posiedzeniach Wydziału Wojewódzkiego sprawozdaniem z przeprowadzanych lustracji organów samorządowych w terenie powstał materiał aktowy ilustrujący stan gospodarki samorządowej na szczeblu powiatu, miasta i gminy.

Zachowany rejestr uchwał Wydziału Wojewódzkiego ułatwia odszukanie interesujących danych dotyczących przede wszystkim spraw finansowych, budżetowych oraz przejmowania obiektów¹³⁸.

Sprawozdania z działalności Wydziału Wojewódzkiego dotyczą okresu od 15 maja 1946 do końca 1948 roku¹³⁹. Pozostałe akta stanowią protokoły i zarządzenia polustracyjne wydziałów powiatowych i powiatowych związków samorządowych oraz biur zarządów miejskich i gminnych¹⁴⁰. Ponadto zachowały się wykazy przedsiębiorstw samorządowych i akta związane z ich przejęciem¹⁴¹. 32 j.a. dotyczą spraw budżetowych Olsztyńskiego Wojewódzkiego Związku i Powiatowych Związków Samorządowych oraz uniwersytetów ludowych w Pasyminiu¹⁴² i Morağu¹⁴³, Zakładu Ogrodniczego w Kortowie¹⁴⁴, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie¹⁴⁵, Teatru Miejskiego im. Stefana Jaracza w Olsztynie¹⁴⁶, Szkoły Muzycznej w Olsztynie¹⁴⁷, Szkoły Pielęgniarskiej w Kętrzynie¹⁴⁸, Sanatorium w Prabutach¹⁴⁹. O początkach i dalszym rozwoju bibliotek publicznych informują akta *Sprawy akcji bibliotecznej*, zawierające materiały dotyczące bibliotek gminnych, oraz zaopatrzenia w książki organizacji społecznych¹⁵⁰. Zachowany protokół kontroli doraźnej, przeprowadzonej 5 listopada 1946 roku w Teatrze im. Stefana Jaracza w Olsztynie, nawiązuje do dzieł sztuki natury organizacyjnej, uzupełniając bardzo szczupłą bazę źródłową do dzieł sztuki jedynej tego typu placówki kulturalnej w województwie olsztyńskim¹⁵¹.

IV. WYDZIAŁY POWIATOWE

Organy wykonawcze samorządu szczebla powiatowego stanowiły wydziały powiatowe. Stan zachowania i zawartość dokumentacji tych organów przedstawia się następująco:

-
- ¹³⁸ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 8.
  - ¹³⁹ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 12.
  - ¹⁴⁰ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 16—63.
  - ¹⁴¹ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 75—89.
  - ¹⁴² WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 113, 118.
  - ¹⁴³ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 114.
  - ¹⁴⁴ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 115.
  - ¹⁴⁵ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 117.
  - ¹⁴⁶ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 119.
  - ¹⁴⁷ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 121.
  - ¹⁴⁸ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 122.
  - ¹⁴⁹ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 123.
  - ¹⁵⁰ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 15.
  - ¹⁵¹ WAPO, Wydział Wojewódzki, sygn. 17.

Wydział Powiatowy w Bartoszycach 1946—1950 (196 j.a.).

Referat Ogólny — protokoły posiedzeń Wydziału, rejestry uchwał, sprawozdania z działalności Wydziału, protokoły konferencji powiatowych i odpraw burmistrzów, wójtów i sekretarzy, podział terytorialny powiatu, koordynacja pracy Powiatowego Związku Samorządowego z innymi urzędami i instytucjami.

Referat Nadzoru nad Gminami — plany inspekcyjne, majątki gmin i gromad, podatki.

Referat Finansowy — preliminarze budżetowe i budżety, roczne sprawozdania rachunkowe, księgi dłużników i wierzycieli, uchwały i statuty podatkowe.

Reszelski Wydział Powiatowy z siedzibą w Biskupcu 1947—1950 (31 j.a.).

Referat Ogólny — księgi protokołów Wydziału, ewidencja gospodarstw wiejskich i osad, rejestry spraw karnych.

Referat Nadzoru nad Gminami — protokoły i zarządzenia polustracyjne, protokoły sesji burmistrzów i wójtów, sprawozdania zarządów miejskich i gminnych.

Referat Finansowy — sprawozdania finansowe, budżety administracyjne, rejestry gospodarstw rolnych i wymiaru podatku gruntowego.

Wydział Powiatowy w Działdowie 1945—1950 (110 j.a.).

Referat Ogólny — protokoły posiedzeń Wydziału, sprawy organizacyjne i współpraca z innymi władzami.

Referat Nadzoru nad Gminami — nadzór i kontrola związków samorządowych, kwestionariusze o stanie politycznym i gospodarczym gmin.

Referat Finansowy — plany inwestycyjne i gospodarcze, sprawozdania finansowe, sprawy podatkowe, szarwarki, sprawy przedsiębiorstw i nieruchomości samorządowych, sprawy pracownicze, zdrowia i opieki społecznej.

Wydział Powiatowy w Morągu 1946—1950 (63 j.a.).

Referat Ogólny — protokoły posiedzeń Wydziału, kontrola, sprawy majątku Powiatowego Związku Samorządowego, akcja oszczędnościowa, ankiety ekonomiczno-gospodarcze powiatu, sprawozdawczość i statystyka.

Referat Nadzoru nad Gminami — plany kontroli, protokoły i sprawozdania z inspekcji szpitala w Morągu, protokoły i zarządzenia polustracyjne gminnych rad narodowych, budżety Powiatowego Związku Samorządowego.

Referat Finansowy — rozliczenia z kredytów Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, roczne sprawozdania rachunkowe gmin. Do zespołu dołączono 5 j.a. Zastępczego Urzędu Zatrudnienia, zawierające plany zatrudnienia, wykazy pracowników i sprawozdawczość statystyczną.

Wydział Powiatowy w Ostródzie 1946—1950 (85 j.a.).

Referat Ogólny — protokoły posiedzeń Wydziału, protokoły kontroli, sprawy komunalnych kas oszczędności, sprawy organizacyjne zarządów miejskich i gminnych, plany i sprawozdania opisowe z działalności Powiatowego Związku Samorządowego.

Referat Nadzoru nad Gminami — plany inspekcyjne, protokoły inspekcji miast i gmin, protokoły zebrań burmistrzów, wójtów i sekretarzy, sprawy majątkowe samorządu, podział administracyjny powiatu, zagospodarowywanie gruntów.

Referat Finansowy — budżety Powiatowego Związku Samorządowego, sprawozdania finansowe oraz budżety gmin.

Wydział Powiatowy w Piszcu 1946—1950 (118 j.a.).

Referat Ogólny — plany działania Powiatowego Związku Samorządowego, pro-

tokoly posiedzeń Wydziału, kontrola wykonywania uchwał, majątek samorządu, sprawozdania opisowe z działalności samorządu powiatowego.

Referat Nadzoru nad Gminami — inspekcje miast, gmin i gromad, szkolenie pracowników samorządu, podział administracyjny.

Referat Finansowy — plany inwestycyjne i gospodarcze, budżety i sprawozdania rachunkowe, statuty podatkowe, księgi dochodów i wydatków budżetowych, księgi biercze.

Wydział Powiatowy w Węgorzewie 1946—1950 (36 j.a.).

Referat Ogólny — protokoły posiedzeń, księgi uchwał, sprawy osobowe pracowników, podział administracyjny powiatu.

Referat Nadzoru nad Gminami — protokoły polustracyjne zarządów gminnych i Zarządu Miejskiego w Węgorzewie, protokoły posiedzeń Zarządu Miejskiego i zarządów gminnych, rejestry spraw karnych gmin Węgorzewo, Węgielszyn, Olszewo, budżety gmin w Różance i Baniach Mazurskich.

Referat Finansowy — budżety Powiatowego Związku Samorządowego, preliminarze budżetowe Powiatowej Biblioteki Publicznej w Węgorzewie, plany finansowo-gospodarcze przedsiębiorstw miejskich, roczne sprawozdania rachunkowe z wykonania budżetu Powiatowej Rady Narodowej i Wydziału Powiatowego. Zespół zawiera ponadto 8 j.a. Zastępczego Urzędu Zatrudnienia, informujących o działalności Urzędu oraz zawierających wykazy liczbowe zatrudnionych w zakładach pracy oraz poszukujących pracy¹⁵².

C. URZĘDY NIEZESPOLONE

1. WOJEWÓDZKI URZĄD INFORMACJI I PROPAGANDY W OLSZTYNIE 1945—1947 (46 j.a.)

W 1944 roku decyzją Krajowej Rady Narodowej powołane zostało Ministerstwo Informacji i Propagandy jako jedno z Ministerstw Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. 1 marca 1945 roku minister informacji i propagandy w porozumieniu z Ministerstwem Administracji Publicznej wydał rozporządzenie o utworzeniu organów Ministerstwa Informacji i Propagandy I i II instancji w celu prowadzenia prac społeczno-wychowawczych (świetlice i biblioteki), propagandowych i kształtowania opinii społecznej przez informację prasową¹⁵³.

Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Olsztynie powstał wiosną 1945 roku. Jednolity schemat organizacyjny wprowadzony został pismem Biura Organizacyjnego Ministerstwa Informacji i Propagandy z 2 października 1946 roku. W myśl statutu Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy dzielił się na pięć wydziałów: Organizacyjny, Administracyjno-Finansowy, Społeczno-Wychowawczy, Propagandy i Informacyjno-Prasowy. Oddziały powiatowe informacji i propagandy z uwagi na szczupłą obsadę kadrową miały następujący podział czynności: kierownik Oddziału był przedstawicielem Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w powiecie. Funkcję zastępcy pełnił sekretarz, który jednocześnie prowadził sprawy akcji maso-

¹⁵² Wśród zespołów nieuporządkowanych znajdują się akta wydziałów powiatowych w Giżycku, Kętrzynie, Mrągowie, Nowym Mieście, Pasłęku i Szczytnie.

¹⁵³ Wstęp do inwentarza archiwalnego zespołu Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie opracowany przez Zygmunta Lietza.

wych. Sprawami kulturalnymi zajmował się referent świetlicowy. Obsługa imprez i rozprowadzanie materiałów propagandowych należało do referenta technicznego.

11 kwietnia 1947 roku rozporządzenie Rady Ministrów skasowało Urząd Ministra Informacji i Propagandy. Likwidacja Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie i oddziałów powiatowych trwała do końca maja 1947 roku. Z okresu działalności organów podległych Ministerstwu Informacji i Propagandy na terenie okręgu mazurskiego zachowały się jedynie akta Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie. Brakuje dokumentacji oddziałów powiatowych. Częściowo ich działanie uwidocznił jest w zachowanych w Wydziale Organizacyjnym sprawozdaniach miesięcznych. Z pięciu wydziałów Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy przetrwały akta Wydziału Organizacyjnego, Wydziału Propagandy oraz Referatu Personalnego.

Wydział Organizacyjny. Zachowało się 17 j.a. zawierających okólniki i zarządzenia oraz sprawozdania z działalności Wojewódzkiego Urzędu i oddziałów powiatowych. Zgrupowane w jednym tomie okólniki i zarządzenia dotyczą akcji siewnej, rozwoju spółdzielczości, możliwości kredytowych dla osadników, I Ogólnopolskiego Zlotu Młodzieży, popularyzacji Planu Odbudowy Gospodarczej, instrukcji w sprawie zasad i działania Powiatowego Kolegium Propagandowego, wytyczne o organizowaniu odczytów i uroczystości państwowych, instrukcje świetlicowe, programy wykładów i regulamin I Mazurskiego Zjazdu Gwiazdzystego z 15 września 1946 roku, instrukcje dla powiatowych agentur „Wiadomości Mazurskich”, programy obchodów „Tygodnia Ziemi Odzyskanych”, instrukcje w sprawie popularyzacji akcji głosowania ludowego oraz wytyczne do planów pracy i sprawozdań Wojewódzkiego Urzędu i oddziałów powiatowych informacji i propagandy¹⁵⁴.

Sprawozdania z działalności oddziałów powiatowych posiadały często różnorodną formę. Okólnik Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy z 15 października 1945 roku zalecił ich ujednocnienie. Odtąd sprawozdania miały obejmować następujące zagadnienia: 1. stan organizacyjny, 2. realizacja planu za miesiąc ubiegły, 3. szczegółowe sprawozdanie z przeprowadzonych masowych akcji propagandowych, 4. szczegółowe sprawozdanie z zakresu propagandy prasowej, 5. świetlice, domy kultury, 6. sprawy polityczne — organizacje polityczne, młodzieżowe, społeczne i związki zawodowe, 6. działalność reakcji, 7. bezpieczeństwo ogólne, działalność towarzystw społeczno-politycznych, społecznych i ważniejszych instytucji, akcja przesiedleńcza, gospodarka przemysłowa, sprawa wsi, ogólne nastroje społeczeństwa oraz wnioski pod adresem Wojewódzkiego Urzędu i plan pracy na przyszły miesiąc. Od marca 1946 sprawozdania w części A dotyczyły: sytuacji politycznej, działalności reakcji, stanu bezpieczeństwa, sytuacji gospodarczej, działalności organizacji społecznych i zawodowych, akcji specjalnych. W części B: charakterystyki powiatów, stanu personalnego Oddziału, spraw finansowo-gospodarczych i autotransportu, prac i osiągnięć referatów i akcji masowej, świetlicowego i technicznego, zjazdów powiatowych i ich oceny. Praktycznie kierownicy oddziałów nie zawsze przestrzegali obowiązujących wytycznych przy sporządzaniu sprawozdań.

Stan zachowania miesięcznych sprawozdań przedstawia się następująco: Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy: XII 1945 — I 1946, VII—XII 1946, I—II 1947¹⁵⁵. Oddziały powiatowe: Bartoszyce — I 1946, III—IV 1946, VIII—XII 1946, II—

¹⁵⁴ WAPO, Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy (dalej Woj. Urząd Inf.), sygn. II/265/1.

¹⁵⁵ WAPO, Woj. Urząd Inf., sygn. II/265/2.

III 1947; Biskupiec — X—XII 1945, I, III—VI 1946, VIII—XII 1946, I—III 1947; Braniewo — XII 1945, I 1946, III—XII 1946, I—IV 1947; Giżycko — XI 1945, I, IV—VI, IX—XII 1946, I—III 1947; Kętrzyn — XI—XII 1945, I, III—X, XII 1946, I—III 1947; Lidzbark — 15 X—XII 1945, I—XII 1946, II—III 1947; Morąg — 16 VII—XII 1945, I—XII 1946, I—IV 1947; Mrągowo — XII 1945, I—VI, VIII—XII 1946, I—III 1947; Nidzica — 13—23 VII 1945, IX—XII 1945, II—XII 1946, I—III 1947; Olsztyn — 16—28 VII, VIII, X—XII 1945; Ostróda — VIII—XII 1945, I—XII 1946, I—IV 1947; Pasiek — 18—25 VIII 1945, IX, XII 1945, I—III, V—VI, VIII, X—XI 1946, I—II 1947; Pruska Kąka — IX—XII 1945, I—IV, VI, XI—XII 1946; Susz — 28 X—28 XI 1945, XII 1945, I—III, V—XII 1946, I—III 1947; Szczytno — 18 VII—XI 1945, I—V, VIII—XII 1946, I—III 1947; Węgorzewo — IX—XII 1945, I—XII 1946, I—II 1947¹⁵⁶.

Najbardziej kompletne sprawozdania dotyczą działalności Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w 1946 roku. Na uwagę zasługuje roczne sprawozdanie Urzędu za rok 1946¹⁵⁷. Zawiera ono kalendarzyk zorganizowanych uroczystości, zjazdów i kongresów, dane do działalności partii politycznych i organizacji społecznych. W teczce sprawozdań znalazło się ponadto roczne sprawozdanie z działalności Polskiego Stronnictwa Ludowego na terenie województwa olsztyńskiego, wykazy liczbowe zakładów przemysłowych i ludności zatrudnionej w przemyśle, tymczasowa instrukcja Komitetu Organizacyjnego I Ogólnopolskich Godów Wiosennych na Mazurach, sprawozdanie z pracy kina objazdowego w Olsztynie za wrzesień 1948 roku oraz sprawozdanie sytuacyjne z przebiegu akcji wyborczej na terenie województwa olsztyńskiego.

Wydział Propagandy — 3 j.a. dotyczą działalności kolegów propagandowych, zawierają wycinki prasowe o Polsce i świecie oraz korespondencję Koła Związku Pracowników Państwowych przy Wojewódzkim Urzędzie.

Referat Personalny zawiera akta personalne pracowników Wojewódzkiego Urzędu i oddziałów powiatowych.

II. WOJEWÓDZKI URZĄD ZIEMSKI W OLSZTYNIE 1945—1947

(63 j.a.)

Formowanie Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego w Olsztynie rozpoczęło się w marcu 1945 roku zgodnie z artykułem 2 Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 15 sierpnia 1944 roku. Wojewódzki Urząd Ziemski działał jako instancja zwierzchnia nad działalnością powiatowych urzędów ziemskich i urzędów wodno-melioracyjnych, ponadto był organem nadzorczym nad działalnością Olsztyńskiej Izby Rolniczej. Prezes Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego pełnił funkcję przewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Ziemskiej, która wspólnie z powiatowymi komisjami ziemskimi sprawowała na terenie województwa olsztyńskiego kontrolę czynnika społecznego w sprawach dotyczących rolnictwa i reform rolnych. Przy Wojewódzkim Urzędzie Ziemskim działał również Wojewódzki Inspektorat Kontroli, Wojewódzka Komisja Ziemska oraz Komisja Dyscyplinarna. 6 lutego 1947 roku nastąpiło zespo-

¹⁵⁶ WAPO, Woj. Urząd Inf., sygn. II/265/3-17.

¹⁵⁷ WAPO, Woj. Urząd Inf., sygn. II/265/2.

lenie urzędów ziemskich z władzami administracji ogólnej¹⁵⁸. Z 10 wydziałów, jakie funkcjonowały w 1947 roku (Ogólny, Rolniczy, Funduszu Ziemi, Przebudowy Ustroju Rolnego, Oświaty Rolniczej, Weterynarii, Wodno-Melioracyjny, Finansowo-Gospodarczy, Techniczno-Pomiarowy i Prawny), zachowały się jedynie akta 3 wydziałów: Ogólnego, Funduszu Ziemi i Wodno-Melioracyjnego dotyczące działalności Urzędu na terenie województwa olsztyńskiego, częściowo obecnego województwa gdańskiego i białostockiego.

Wydział Ogólny zawiera akta dotyczące spraw organizacyjnych Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego, materiały ze zjazdów komisarzy ziemskich, zarządzenia własne, zarządzenia Urzędu Pełnomocnika dotyczące spraw rolnych, sprawozdania poszczególnych wydziałów Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego: Ogólnego, Funduszu Ziemi, Oświaty Rolniczej, Weterynaryjnego, Wodno-Melioracyjnego, Finansowo-Gospodarczego, Techniczno-Pomiarowego i Przebudowy Ustroju Rolnego. Działalność powiatowych urzędów ziemskich znajduje wyraz w sprawozdaniach z działalności nadsyłanych do wiadomości Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego w Olsztynie. Zachowane sprawozdania dotyczą powiatowych urzędów ziemskich w Elblągu, Kwidzynie, Elku, Bartoszycach, Braniewie, Giżycku, Lidzbarku, Morągu, Mrągowie, Nidzicy, Suszu, Szczytnie i Węgorzewie.

W Wydziale Funduszu Ziemi zgrupowano protokoły przejęcia i zabezpieczenia majątków, rewizji i majątków państwowych przeznaczonych do parcelacji, zestawienia gospodarcze majątków położonych w poszczególnych powiatach, zestawienia wpływów i wydatków Wydziału Funduszu Ziemi oraz sprawy administracyjne majątków ziemskich w powiatach bartoszyckim, biskupieckim, elckim, gierdawskim, giżyckim, lidzbarskim, morąskim, mrągowskim, nidzickim, olsztyńskim, ostródzkim, iławeckim, suskim, szczyieńskim i węgorzewskim.

Sprawy organizowania służby melioracyjnej znajdują odbicie w aktach Wydziału Wodno-Melioracyjnego. Zachowały się sprawozdania z działalności Wydziału, sprawozdania organów podległych, ewidencja zakładów i sił wodnych, akta z akcji zagospodarowania terenów oraz finanse Wydziału. Ocalały materiał aktowy jest bardzo zdekompletowany¹⁵⁹.

III. KURATORIUM OKRĘGU SZKOLNEGO W OLSZTYNIE 1945–1947

(101 j.a.)

Organizację szkolnictwa w Okręgu Mazurskim zapoczątkował Wydział Oświaty Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski. W Urzędzie Pełnomocnika zachowały się jedynie pierwsze sprawozdania naczelnika Wydziału Oświaty Pawła Sowy za okres od 1 kwietnia do 1 czerwca 1945 roku¹⁶⁰ i na dzień 11 lipca 1945 roku, uzupełnione wykazem pracowników Kuratorium, inspektorów szkolnych i oświa-

¹⁵⁸ Wstęp do inwentarza archiwalnego Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego w Olsztynie opracowany przez Irenę Chmielewską.

Olsztyński Dziennik Wojewódzki, 1947, nr 4, poz. 26. Wojewódzki Urząd Ziemski włączono do Urzędu Wojewódzkiego jako Dział Rolnictwa i Reform Rolnych.

¹⁵⁹ W szcztąkowej formie przetrwała dokumentacja aktowa powiatowych urzędów ziemskich w Giżycku — 1 j.a., Szczytnie — 2 j.a., Pyszu — 5 j.a., Górowie Iławeckim — 14 j.a.

¹⁶⁰ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 40.

ty pozaszkolnej¹⁶¹. 1 września 1945 roku, przejmując agendy Wydziału Oświaty, rozpoczęło swoją działalność Kuratorium Okręgu Szkolnego. Ustawą z 20 marca 1950 roku podporządkowane zostało Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej jako Wydział Oświaty. Z okresu działalności Kuratorium Okręgu Szkolnego Olsztyńskiego zachowała się dokumentacja następujących oddziałów:

Ogólno-Organizacyjny zawiera protokoły i sprawozdania z wizytacji wydziałów Kuratorium oraz inspektorów szkolnych, sprawozdania z działalności kuratora, plany pracy wydziałów, dane statystyczne o organizowaniu szkół wszystkich typów, sprawozdania o stanie szkolnictwa, sprawy etatowe nauczycieli, badania wyników nauczania, wykazy zniszczonych budynków szkolnych, wykazy przedszkoli, szkół, nauczycieli i dzieci w okręgu szkolnym.

Oddział Szkolnictwa Ogólnokształcącego stopnia podstawowego grupuje protokoły zdawczo-odbiorcze inspektoratów szkolnych okręgu, protokoły konferencji inspektorów szkolnych w sprawie podziału miast na obwody szkolne, protokoły konferencji nauczycieli, sprawozdania z organizowania szkół powszechnych, wizytacje szkół, wykazy szkół czynnych i nieczynnych, szkolnictwo specjalne.

Oddział Szkolnictwa Ogólnokształcącego stopnia licealnego — zachowały się sprawozdania dotyczące struktury społecznej Związku Młodzieży Polskiej, protokoły posiedzeń rad pedagogicznych, protokoły konferencji dyrektorów szkół ogólnokształcących, sprawozdania z wizytacji szkół, sprawozdania Komisji Organizacyjnej Liceum Mazursko-Warmińskiego im. Tadeusza Czackiego, organizowanie liceów pedagogicznych, plany wychowawcze szkół oraz dane statystyczne dotyczące internatów.

Oddział Doksztalcania Nauczycieli — dokumentacja tego Oddziału dotyczy spraw organizacyjnych i sprawozdawczych Okręgowego Ośrodka Dydaktyczno-Naukowego oraz kursu szkoleniowego inspektorów szkolnych i dyrektorów szkół.

Oddział Oświaty i Kultury Dorosłych — akta tego Oddziału to protokoły i sprawozdania z uruchomienia szkolnictwa dla dorosłych, sprawozdania z Tygodnia Walki z Analfabetyzmem, sprawozdania inspektorów szkolnych z całokształtu prac dotyczących oświaty dla dorosłych, formularze sprawozdawczo-statystyczne dla kursów doksztalających i szkół powszechnych dla dorosłych oraz sprawy domów społecznych i świetlic.

Oddział Opieki nad Dzieckiem — zachowana dokumentacja Oddziału zawiera protokoły wizytacji państwowych domów dziecka, sprawozdania kierowników domów dziecka oraz wykazy statystyczne wychowanków tychże domów.

Samodzielny Referat Bibliotek — 3 ja. tego Referatu dotyczą przede wszystkim działalności finansowej powiatowych bibliotek publicznych.

Samodzielny Referat Przedszkoli — akta tego Referatu stanowią protokoły konferencji kierowników przedszkoli, wykazy powiatowych przedszkoli oraz protokoły ich wizytacji¹⁶².

¹⁶¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 13.

¹⁶² Stan zachowania zinwentaryzowanej dokumentacji inspektoratów szkolnych przedstawia się następująco: Inspektorat Szkolny w Biskupcu liczy 10 ja., Działdowie — 39 ja., Kętrzynie — 11 ja., Morażu — 56 ja., Mragowie — 14 ja., Olsztynie — 47 ja., Szczytnie — 3 ja. Akta pozostałych inspektoratów nie trafiły do zasobu aktowego archiwów państwowych województwa olsztyńskiego.

D. ZESPOŁY INNE

Oprócz wyżej omówionych zespołów na uwagę zasługują materiały do dziejów osadnictwa, zawarte w zespołach Wojewódzkiego i powiatowych oddziałów Państwowego Urzędu Repatriacyjnego. Stanowią je wykazy repatriantów, sprawozdania z ruchu transportów przesiedleńczych, sprawozdania z działalności punktów etapowych, preliminarze budżetowe i sprawozdania finansowe oraz sprawozdania działu zdrowia. Spraw osiedleńczych i rolnych dotyczą również akta Związku Samopomocy Chłopskiej oraz Izby Rolniczej województwa olsztyńskiego. Zespoły Wojewódzkiej Komendy Powszechnej Organizacji Służba Polsce w Olsztynie i komend powiatowych zawierają programy szkolenia aktywu, dane o udziale młodzieży w różnych imprezach, akta administracyjne i finansowe oraz ewidencję personalną pracowników. Z działalności towarzystw zachowały się akta Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, Polskiego Towarzystwa Historycznego — Zarząd Oddziału w Olsztynie, Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej — Zarząd Wojewódzki w Olsztynie oraz Towarzystwa Burs i Stypendiów RP — Zarząd Wojewódzki w Olsztynie.

Zagadnienia naukowe znajdują odbicie w zespole Stacja Naukowa Instytutu Zachodniego w Olsztynie, który informuje jednocześnie o sprawach organizacyjnych, gospodarczych i naukowych Instytutu Mazurskiego w Olsztynie.

Akta Muzeum Mazurskiego w Olsztynie informują o początkach muzealnictwa na Warmii i Mazurach.

Działalności związków zawodowych dotyczą akta Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych i Zarządu Okręgu Związku Zawodowego Transportowców i Drogowców.

Akta organów kontrolnych: Najwyższej Izby Kontroli — Delegatura w Olsztynie, Naczelnego Inspektoratu Kontroli — Ekspozytura w Olsztynie, Związku Rewizyjnego Spółdzielni RP — Okręg Mazurski w Olsztynie i Urzędu Rewizyjnego odzwierciedlają działalność wielu przedsiębiorstw i instytucji kontrolowanych.

Poszczególnych przedsiębiorstw dotyczą akta Komisji Wojewódzkiej do Spraw Upaństwowienia Przedsiębiorstw w Olsztynie oraz Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie — Ekspozytura w Olsztynie, której akta informują o zagadnieniach gospodarczych, ekonomicznych, szkolnictwa zawodowego, handlu, zrzeszeń przemysłowych i kupieckich.

Z instytucji gospodarczych zachowała się szczątkowa dokumentacja aktowa Dyrekcji Przemysłu Miejscowego w Olsztynie, Warmińskiej Fabryki Maszyn Rolniczych w Dobrym Mieście, Olsztyńskich Zakładów Piwowarsko-Słodowniczych i Okręgowego Przedsiębiorstwa Przemysłu Drzewnego w Olsztynie. W szczątkowej formie przetrwały również akta instytucji kredytowych i urzędów skarbowych.

Zagadnień spółdzielczości dotyczą zespoły Wojewódzkiego Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Olsztynie, „Społem” Związek Gospodarczy Spółdzielni RP Delegatura w Olsztynie, Spółdzielni Budownictwa Wiejskiego „Samopomoc Chłopska” w Warszawie — Oddział w Olsztynie, Olsztyńskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, Spółdzielni Wydawniczej „Zagon” oraz wielu innych spółdzielni pracy z terenu województwa olsztyńskiego.

DAS QUELLENMATERIAL ZUR GESCHICHTE VON ERMLAND UND MASUREN
AUS DEN JAHREN 1945—1950 IN DEN STAATSARCHIVEN
DER WOJEWODSCHAFT OLSZTYN

Z u s a m m e n f a s s u n g

In den letzten Jahren wurden die Forschungen über den staatlichen Wiederaufbau in Ermland und Masuren nach dem Ende des 2. Weltkrieges bedeutend intensiviert, was sich aufgrund der in der Wissenschaftlichen Arbeitsstelle des Staatsarchivs der Wojewodschaft Olsztyn registrierten Forschungsthemen feststellen läßt. Forschungsgegenstand wurden soziale und politische Fragen, die Tätigkeit der Vereine und Verbände, die Entwicklung der Verwaltung, der Wiederaufbau der Industrie, die Besiedlungsfragen, die Organisation des Gesundheitswesens, das Schulwesen, die Landwirtschaftliche Fachausbildung und das Erwachsenen-Bildungswesen.

Das große Interesse der Forscher für die neueste Geschichte hat die Vfn. zur Bearbeitung des vorliegenden Artikels veranlaßt; es wurden darin der Erhaltungszustand und der Inhalt der Bestände des Staatsarchivs der Wojewodschaft Olsztyn und seiner Außenstellen hinsichtlich ihres Wertes als Quellengrundlage für die Forschungen über die Periode 1945—1950 in Ermland und Masuren behandelt. In dem Artikel wird nacheinander die Dokumentation folgender staatlicher Organe dargestellt: das Amt des Beauftragten der Regierung der Republik Polen für den Bezirk Masuren und die einzelnen Kreishauptmannschaften, die Selbstverwaltungsorgane, der Nationalrat der Wojewodschaft Olsztyn, die Nationalräte der einzelnen Kreise, die Vollzugsorgane der Selbstverwaltung, die Wojewodschaftsabteilung (Vollzugsausschuß) und die Kreisabteilungen (Vollzugsausschüsse). Von den Spezialbehörden werden die Aktenbestände des Wojewodschaftsamtes für Information und Propaganda in Olsztyn, des Wojewodschaftsamtes für Bodenbewirtschaftung, der Schulbehörde (Kuratorium für das Schulwesen) behandelt. Die übrigen Aktenbestände werden nur vermerkt.

Von besonderer Bedeutung ist die Dokumentation des Amtes des Beauftragten der Regierung der Republik Polen für den Bezirk Masuren und des Nationalrates der Wojewodschaft Olsztyn; unter Berücksichtigung dieser Tatsache wird die Information über ihren Inhalt mit Angaben über diejenigen einzelnen Themengruppen und archivalischen Einheiten in dem Artikel erweitert, die eine wesentliche Bedeutung für die Forschung haben.

Als Grundlage bei der Bearbeitung aller Aktenbestände diente grundsätzlich die Struktur der Akten nach dem Archivinventar.